

Upéicha rohai

ORE KUATIA ÑE'Ë
PETEĨHA

CIMI / SED MS
1993

ESTADO DE MATO GROSSO DO SUL

Governador do Estado
Pedro Pedrossian

Secretária de Estado de Educação
Leocádia Aglaé Petry Leme

Secretária-adjunta de Educação
Irene de Souza Diniz

Coordenação Geral de Educação
José Carlos Pesente

Edição geral, programação visual, capa e arte final:
Veronice Lovato Rossato (Jorn. Prof. nº 3969)

Revisão geral:

Maurício Souza Vilalba
Veronice Lovato Rossato

Comissão de Professores Guarani e Kaiova

Colaboradores:

João Alberto Montesano Perez
Aquiles Paulus
Paulo Lotário Junges

Ilustrações:

Professores indígenas Guarani e Kaiova que elaboraram este livro.

Este livro foi editado pelo programa de educação indígena do Conselho Indigenista Missionário de Dourados, com apoio das Equipes de Educação Escolar Indígena e de Editoração da Secretaria de Estado de Educação, a partir dos textos e ilustrações produzidas por um grupo de professores indígenas Guarani e Kaiova do Mato Grosso do Sul.

A presente edição foi publicada e distribuída pela Secretaria de Estado de Educação do Mato Grosso do Sul.
SEE

Parque dos Poderes - Bloco V
79.031-902 - Campo Grande - MS

CIMI - Dourados

Rua Major Cipilé 3681

79.830-030 - Dourados - MS

Este livro somente poderá ser reproduzido no todo ou em parte, com expressa autorização dos autores.

Upéicha rohai

ORE KUATIA ÑE'Ë PETEĨHA

APOHA KUÉRA:

Assunção Gonçalves
Ládio Caválhero Veron
Maria Cristina Benites
Sebastiana Ramires
Valdomiro Ortiz

CIMI - Conselho Indigenista Missionário - MS
SEE - Secretaria de Estado de Educação
do Mato Grosso do Sul

Dourados - Campo Grande
1993

ESTADO DE MATO GROSSO DO SUL

Secretaria de Estado de Educação

Secretaria de Estado de Educação

Secretaria de Estado de Educação

Secretaria de Estado de Educação

Secretaria de Estado de Educação

Secretaria de Estado de Educação

Secretaria de Estado de Educação

Secretaria de Estado de Educação

Secretaria de Estado de Educação

Secretaria de Estado de Educação

Secretaria de Estado de Educação

Secretaria de Estado de Educação

Secretaria de Estado de Educação

Secretaria de Estado de Educação

Secretaria de Estado de Educação

Secretaria de Estado de Educação

Secretaria de Estado de Educação

Secretaria de Estado de Educação

Secretaria de Estado de Educação

Secretaria de Estado de Educação

Secretaria de Estado de Educação

Secretaria de Estado de Educação

Secretaria de Estado de Educação

Secretaria de Estado de Educação

Secretaria de Estado de Educação

Secretaria de Estado de Educação

Secretaria de Estado de Educação

Secretaria de Estado de Educação

Secretaria de Estado de Educação

Secretaria de Estado de Educação

TECHAUKAHA

Ñekuave'e	5
Ñande Ru ñe'e	7
Ñepyrumby	9
Pehengue 1°	
Kuarahy	11
Jasy	12
Ysyry	13
Tata	14
Yvy	15
Óy	17
Pehengue 2°	
Ka'aguy	19
Ka'aguýpe oĩ mymba ka'aguy	21
Pira	23
Guyra	24
Mbói	25
Ka'a	27
Ojeitypyre	29
Pehengue 3°	
Kokue	31
Ma'erã ñañotỹ	33
Mba'épa jaiporu raka'e	35
Yva	37
Pehengue 4°	
Johechakáry	39
Hasýva	41
Pohã	42
Yvyraryakuã	43
Hyary	44
Mimby	45
Chícha	46
Kotyhu	47
Javy'a va'ekue	48
Aratiri	49

Удѣлѣна лопай

ОРЕ КУАЛПА ÑE'E ПЕТЕЙНА

АРОНА КУЕВА:

Администрация
Секретариата
Министерства
Лесного хозяйства
Амурского края

CIMI - Conselho Indigenista Missionário - MZ
SEE - Secretaria de Estado de Educação

do Mato Grosso do Sul

Donatoz - Campo Grande

1993

Pehengue 5°

Aty Guasu	51
Tekoharuvicha	53
Changa	54
Ytata	55
Mbo'ero	57

40	Aratini
48	Javy's vavake
47	Kolym
46	Chicha
45	Mimby
44	Hvany
43	Yvany
42	Popa
41	Hasya
40	Jopechakaya
39	Pehengue 4°
38	Yva
37	Mpa'sha jayora tak'o
36	Mw'as'ha nyioq
35	Kopne
34	Pehengue 3°
33	Ojeitabara
32	Ka's
31	Mpoi
30	Gvany
29	Pire
28	Ka'shu'ba oi w'upa ka'ny
27	Ka'ny
26	Pehengue 2°
25	Qa
24	Za
23	Java
22	Yava
21	Java
20	Yava
19	Yava
18	Yava
17	Yava
16	Yava
15	Yava
14	Yava
13	Yava
12	Yava
11	Yava
10	Yava
9	Yava
8	Yava
7	Yava
6	Yava
5	Yava
4	Yava
3	Yava
2	Yava
1	Yava

ÑANDE RU ÑE'Ë

Che Delosanto Centurion,
Ñande Ru Jakare'igua, ahecha ha
ajuhu ko'ny ojebai
va'ekue ipoi'a ekeri.

ÑEKUAVE'Ë

Avy'a ahecharamo koichagua

Ore mbo'ehára kuéra Guarani
ha Kaoiva rojapoha ko kuation ñe'ë,
roikuave'ë pavẽ te'yi kuérape ha
tenondeve ore temimbo'e kuérape
oikóva tekohápe ko Mato Grosso do
Sul jerekuérehe.

Pehengue 5'

Aby Gassu

Teloharuvicha

Changa

Ylata

Mbo'ero

51

53

54

55

57

ÑEKAUVE'Ë

Ore mpo'ehara kuéra Guarani
ha Kaiova rojapoha ko kuéra ñe'ẽ,
tenondeve ore temimbo'e kuérabe
oikova tekohápe ko Mato Grosso do
Sul jerekuéerepe.

ÑEPYRUMBY

Rohesamondo oguahémaha aravo
roguereko haña ore kuatia ñe'ẽ tee. Upéicha,
romopy'a petei rohai haña chupe.

Rohembyaty va'ekue pytyvõ hápe ore
Kaiova ha Guarani, ha petei teĩ rohai ore
hesamondo pehengue. Upéi rombyatypa
ipehengue kuéra. Ha ko'ápe omei ore
tembiapo.

ÑANDE RU ÑE'Ë

Ko mba'apo, ohechuka ore te'yí arandu
ha mba'icha rojapo kuas avei koichagua
tembiapo rojapo omei ore.

Che *Delosanto Centurion*,

Ñande Ru Jakare'igua, ahecha ha
ajuhu ko kuatia ñe'ẽpe ojehai
va'ekue iporã eterei.

Avy'a ahecháramo koichagua
tembiapo. Upéagui ambokatu ko
kuatia ñe'ẽ ñenohẽ.

Delosanto Centurion

Ore Apoha kuéra

ÑEPYRUMBY

Rohesamondo oguahẽmaha aravo roguereko haẽua ore kuation ñe'ẽ tee. Upéicha, romopy'a peteĩ rohai haẽua ichupe.

Roñemyaty va'ekue pytyvõ hápe ore Kaiova ha Guarani, ha peteĩ teĩ rohai ore hesamondo pehengue. Upéi rombyatypa ipehengue kuéra. Ha ko'ápe oime ore tembiapo.

Ñande Ru Delosanto Centurion ohecha ha ohei iporãha ko tembiapo.

Ko mba'apo, ohechuka ore te'yi arandu ha mba'éicha rojapo kuaa avei koichagua tembiapo. Ndoroipotavéima mbaíry ojapo oréve ore tembiapo.

Rohechukase iporãha ore ñe'ẽ. Roiporu arã rohohápe ore ñe'ẽ ha kuation rupi avei. Rombopy'a guasu mante va'erã ore te'yi reko.

Roipota toiko tory ha vy'a umi ore pytyvõ va'ekue osẽ haẽua ko kuation ñe'ẽ. Roha'arõ hetave osẽ koichagua tembiapo. Peteihánte ko kóva. Tenondevépe oívéta.

Ore Apoha kuéra

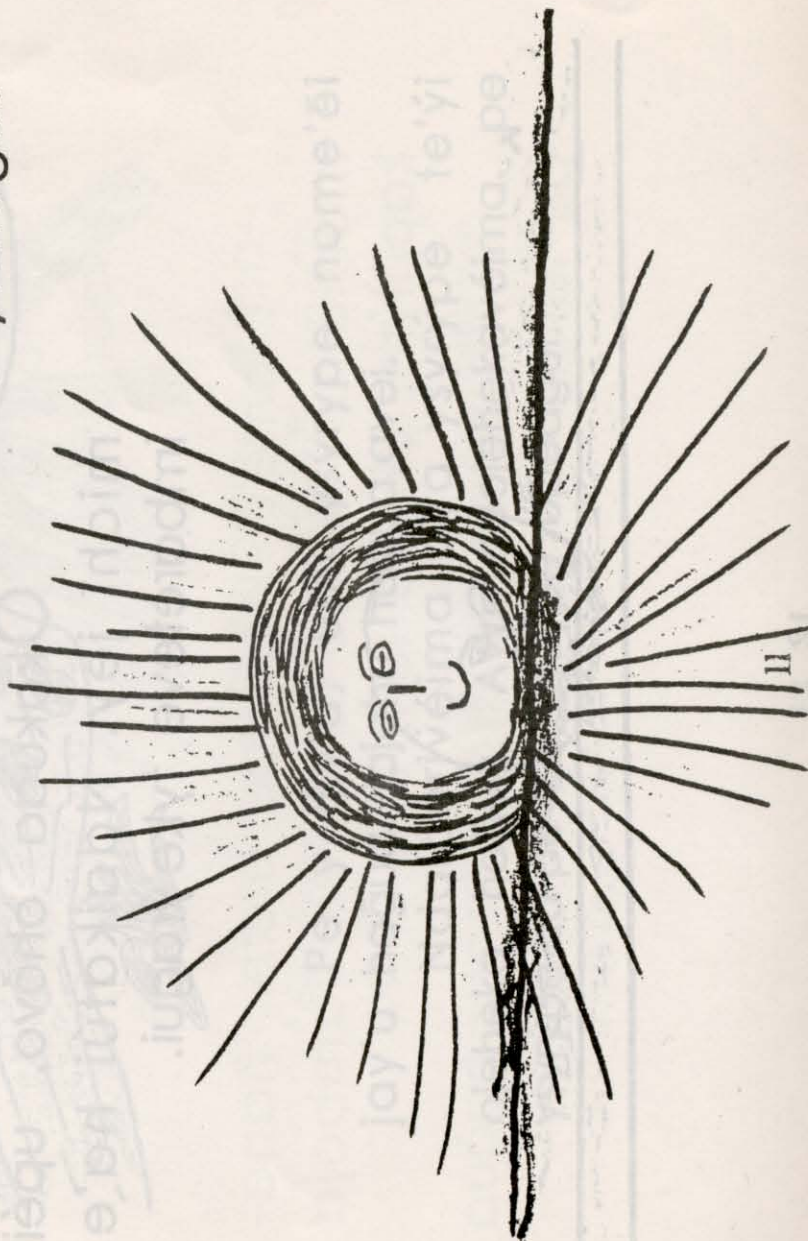
Pehengue 1º

KUARAHY

Mba'épa he'ise kuarahy. Ha'e ñande resape. Ha'e oike vove, oúma pytũ. Ojere vove, ogueru ko'ë.

Ha'e ndaje raka'e heta mba'e ojapo ko yvy rehe, oheja hağua ohóvy.

Opáichagua oíva guive hembiapokue memete. Upéicha rupi ha'e akõi oñangareko ñande rehe amo yvatégui.

Esta é a primeira publicação em língua Guarani, no Mato Grosso do Sul, produzida pelos próprios índios Guarani Kaiowa. Eis as palavras, traduzidas, contidas na apresentação do livro (Nepyrumbý), onde os autores manifestam seu orgulho pelo trabalho realizado:

"Nós pensamos que já chegou a hora de termos um livro na nossa própria língua. Então, juntos pensamos em escrever o livro. Reunidos em mutirão, nós Guarani e Kaiowa, um a um escrevemos o nosso pensamento. Juntamos tudo e aqui está o nosso trabalho."

O Cacique Delosanto Centurion viu e achou muito bom este trabalho.

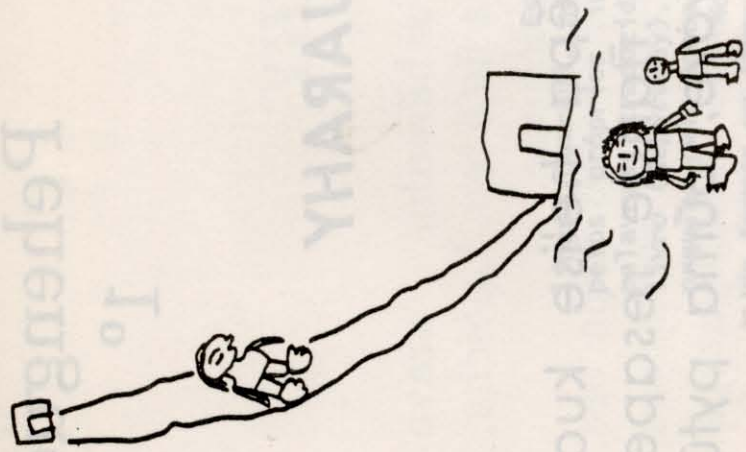
Este livro mostra como nós índios somos capazes de fazer um bom trabalho. Não queremos mais que o "branco" faça o nosso trabalho.

Queremos mostrar o valor do nosso idioma. Devemos, nós índios, usá-la onde formos, e também no papel. Devemos amar nossa cultura indígena.

Desejamos felicidades a quem nos ajudou para que saísse este livro.

Esperamos poder fazer mais. Este é o primeiro. Na frente haverá mais."

Os autores.

JASY

Pe jasy ikangyve.
Pyhare hendy ro'ysã. Árape
ha'e oguete voi, pytũ vove
katu ohesape jeýma.

Hasy haḡua mbyky
eterei. Ha'e niko mbohapy ára
okañy, upéi ojekuaa jey.

Okakuaa ohóvo, upéi
michĩ jey. Ndaikatúi ha'e
imbareteve tyke'ýragui.

YSYRY

Ysry porã roguereko
va'ekue yma. Ndaipóri mba'e
vai pe ysyrype. Pira heta oĩ
gueteri pe y ipotĩ porã ramo.
Pe y héva'ekue, ndaiký'ái.

Ysry guasu rehe oĩ
gueteri pe pira te'ýi ho'u
haḡua.

Ko'áḡa pe y ky'a opá-
rupi oĩ.

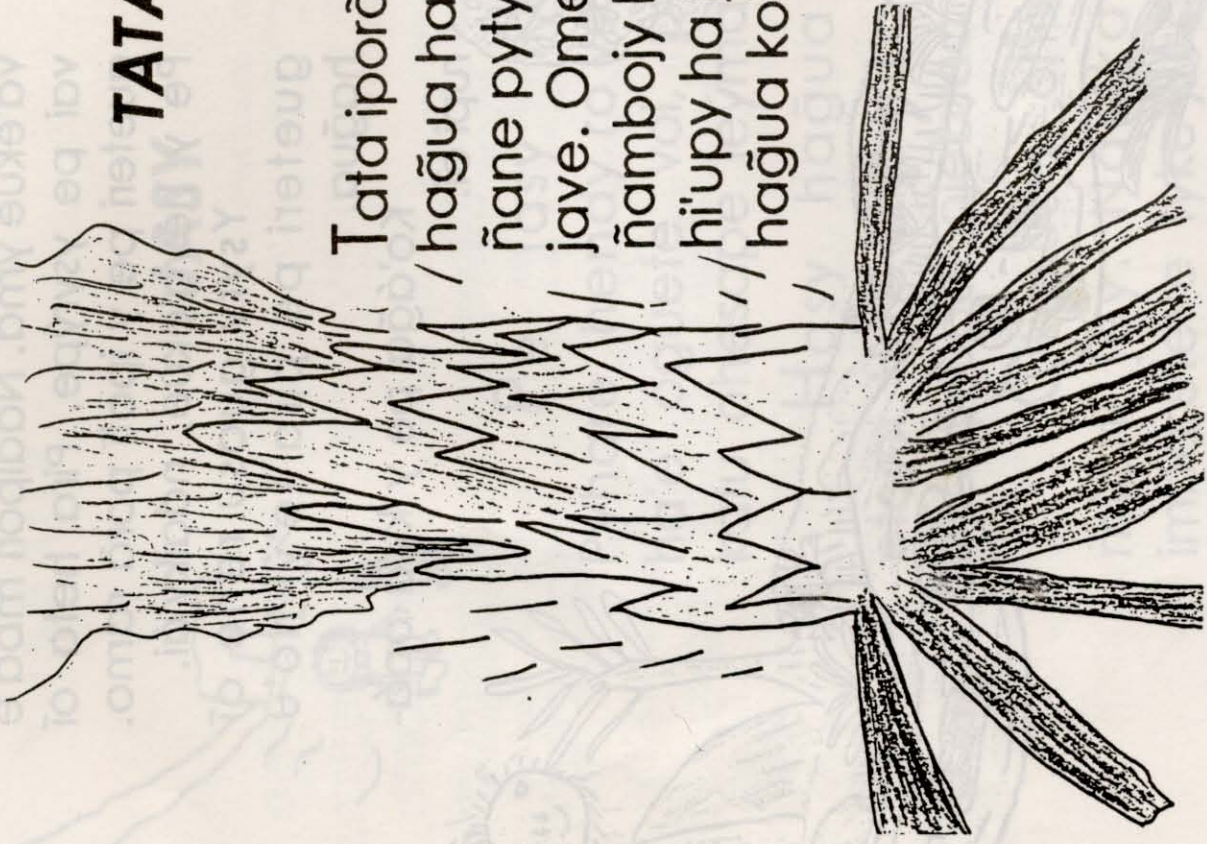

Pe y icy'a, umi ysyrype nome'ei
jay'u haḡua, jajahu haḡua avei.

Ndaiporivéima pira ysyrype te'ýi
ojeheka haḡua. Ava ndojehekavéima pe
ysyrype ha pe ka'aguype upéagui.

TATA

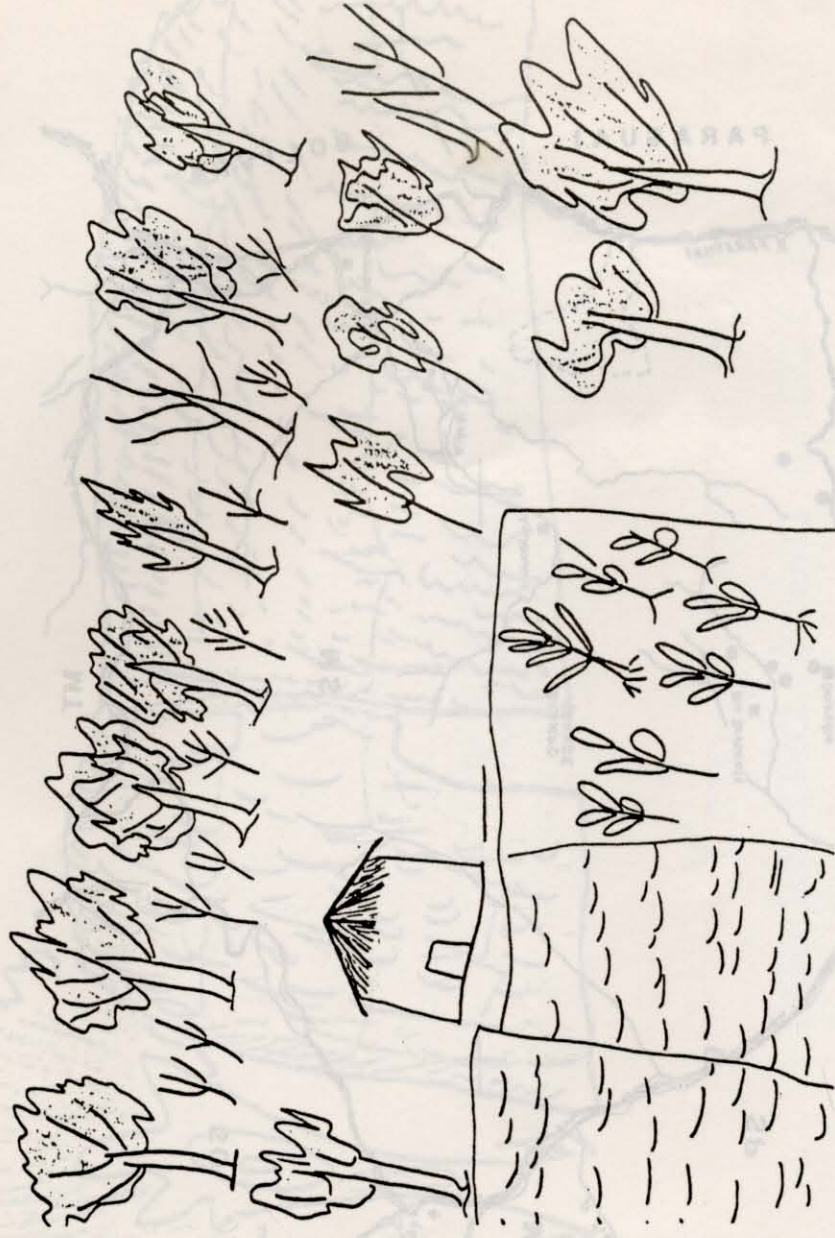
Tata iporã jajepope
/ haḡua ha tuicha
ñane pytyvõ ro'y
jave. Ome'e
ñambojy haḡua
hi'upy ha jahapy
haḡua koivára.

Nome'ei jajepope eterei, ñane-
mombiru. Nome'ei avei ñamboja
kapitýre, okáine te'yi róy.

Jaikuaa va'erã jaiporu haḡua
pe tata.

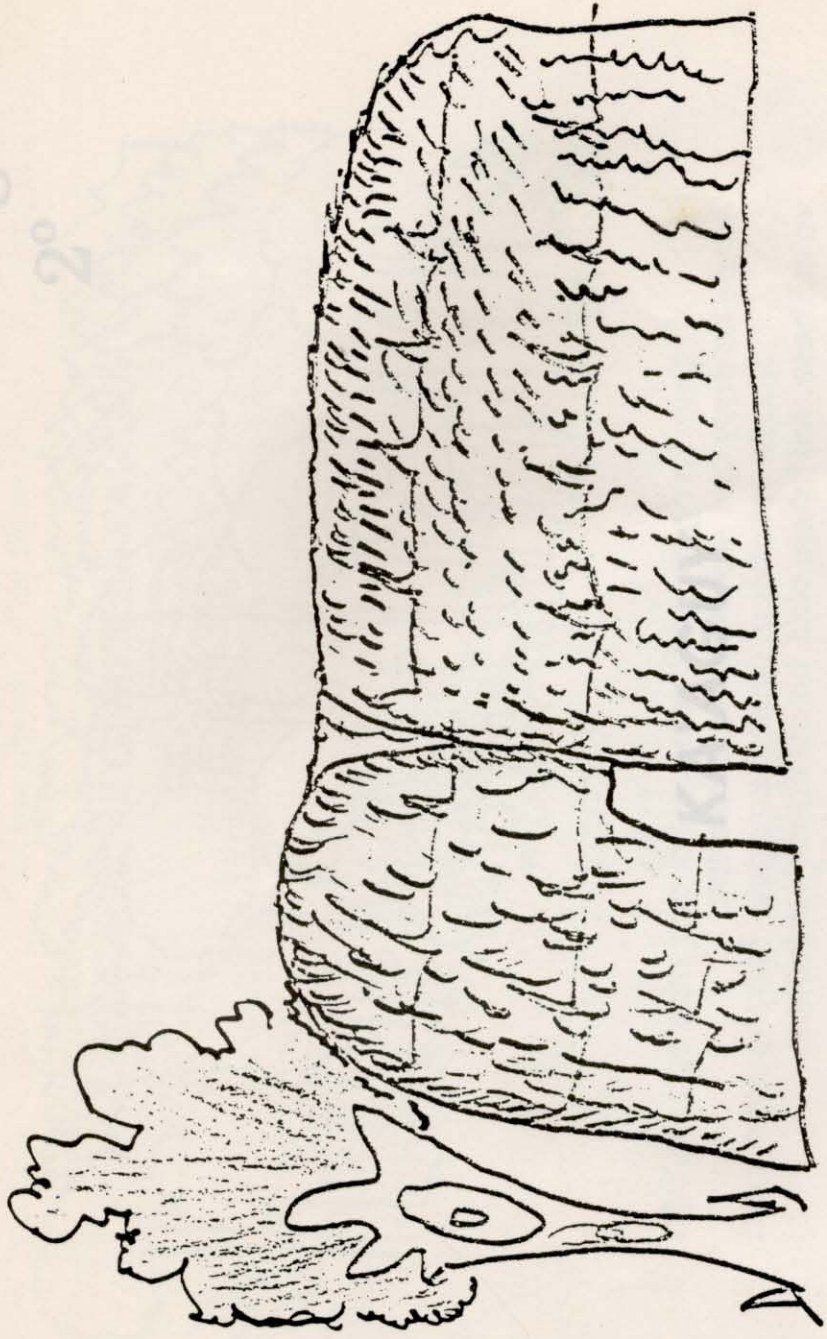
YVY

Pe yvy iporã ñañotỹ
haḡua opa mba'e ñandéve
guarã.

Yvy ndaipóri rire mba-
'éichapa ñañotýarã mo'ã
pe hi'upyrã.

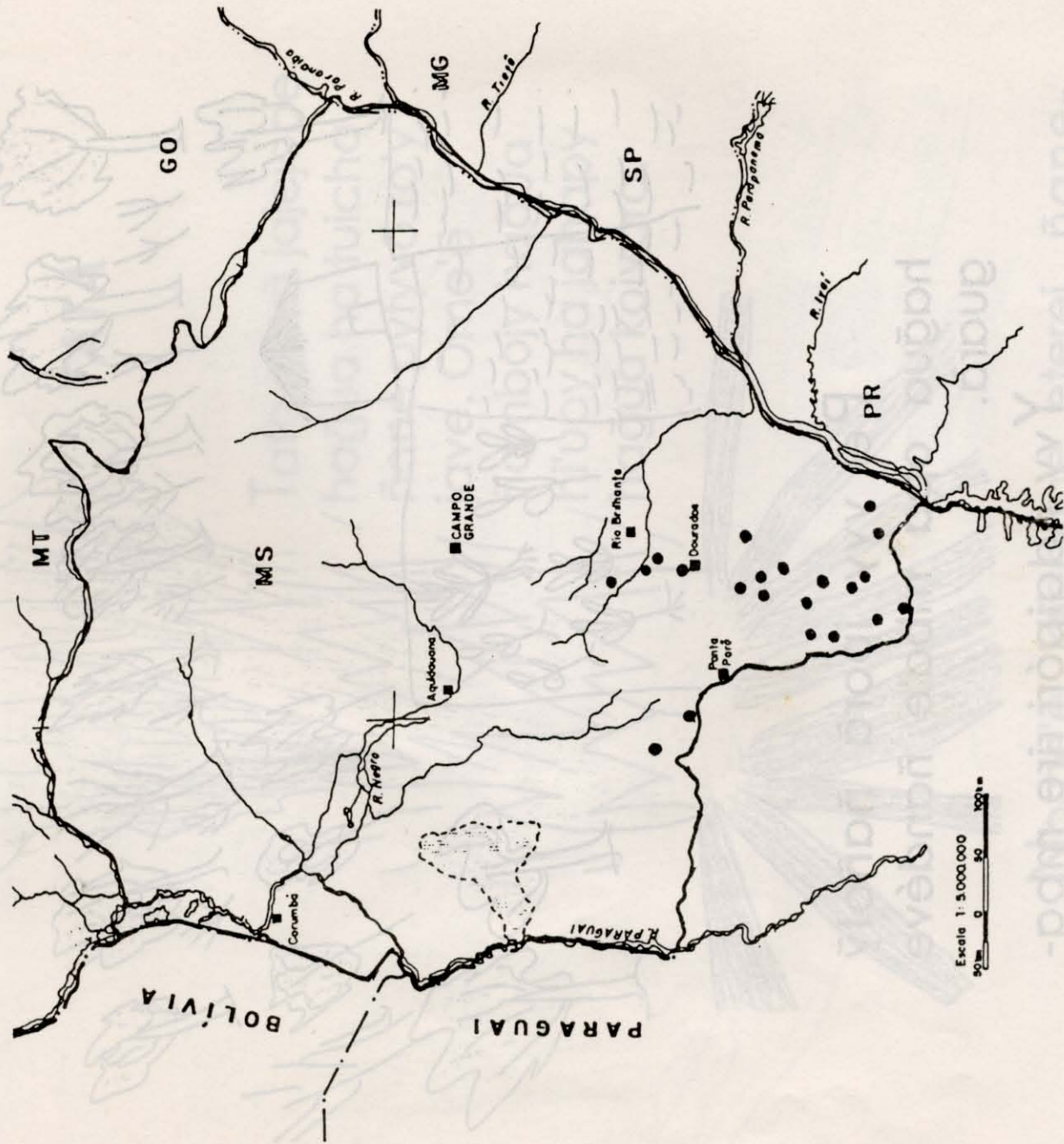
Ñande te'yi kuéra hetave
jareko rire yvy javý'ave arã
mo'ã.

ÓY

Ñande jajapo va'erã óy
porã jaiko haḡua ipýpe. Ha
ñamopotĩ mante va'erã ijere.

Ñande jaguerekórõ óy,
kuña oñangareko mante va'erã
óy rokáre.

Te'yi Tekoha kuéra Kaiowa ha Guaraní
Mato Grosso do Sul

Pehengue 2°

KA'AGUY

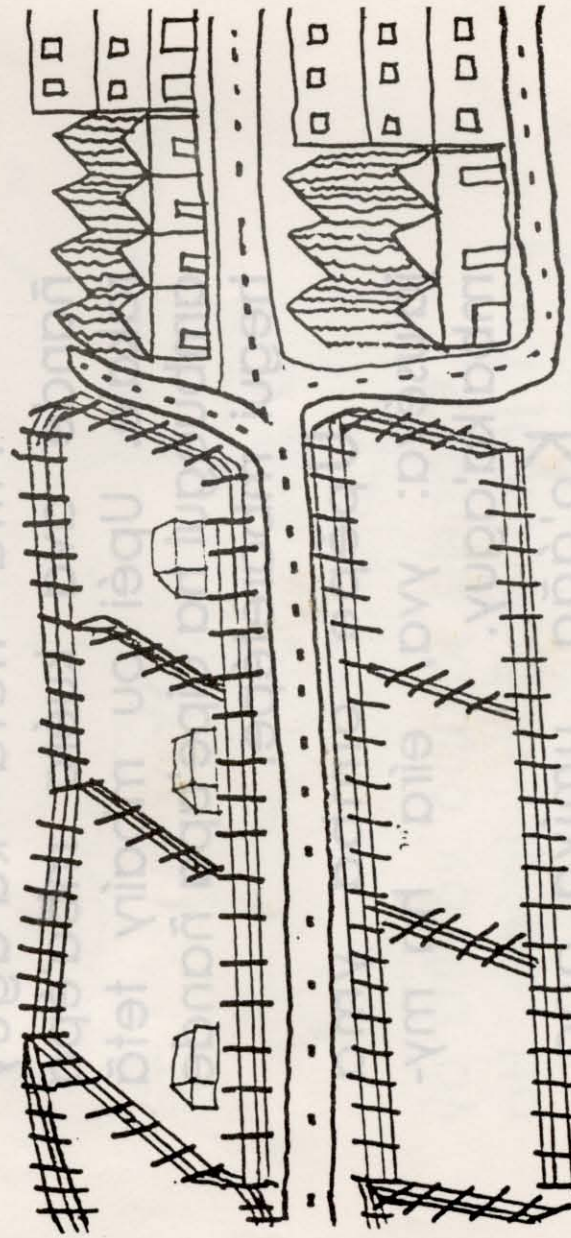
Yma heta ka'aguy
ñande ava kuéra mba'épa
raka'e. Upéi ou mbaíry tetã
ambuégui ha oipe'apa ñande
hegui mbaretépe.

Upépe oimba yma
ja'uséva: yva, eíra ha my-
mba ka'aguy.

Ko'ága umíva opa,
ñande jaikopa kapi'itype
ndaipóri jepe'a ha yvyra
ogarã. Upéagui ndaipóri tesãi
ko'ága ñandéve.

Yma ka'aguy lporã va'ekue ha ava mba'epa. Ko'ãga
ñande ka'aguy opa mba'iry kuéra ombuaipa.
Ñande rekohápe oĩramo ka'aguy, ña'ngareko porã
va'erã hese. Aní jaheja okái, ha aní ñande vol jahapy.

Péa ha'e ka'aguy ava rekohague. Ko'ãga, mba'iry kuéra
mba'epa. Upépe ha'ekuéra ndoipotái jaíke rei rei. Oñomboja'o
ja'opa ñande ka'aguy rehe, ombyai, ojapo kap'ity hekorarã
kuéra.

KA'AGUYPE OĨ MYMBA KA'AGUY

kuati
ka'i
tatu hũ
tatu poju
tatu ruguái chorõ
mborevi
karaja
eíra
akuti
jaicha
kui'i
chumbi
tajasu mirĩ
tajy katĩ
jaguarete
aguara guasu
aguara pope
kangusu
jagua chay
ha oĩ hetave umiagui.

eíra = jatei
mba'iry = karai
tatu chorõ = tatu ruguai hũ'u
jaicha = akutipáy
jagua chay = leõ
tajasu = kure'i
mymba = vicho

Yma va'ekue oĩ heta pira
ñande ava kuérape.

Ko'ága ndaiporivéima
umi pira ñandéve guarã.

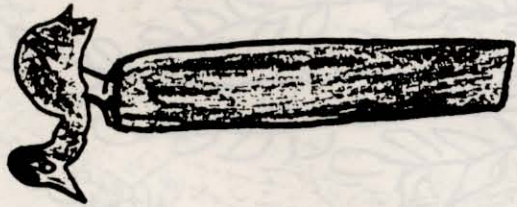
PIRA

Yma heta va'ekue oĩ
pira ýre. Jaha va'ekue umi
ysyry rembe'ýpe japikypói
haġua.

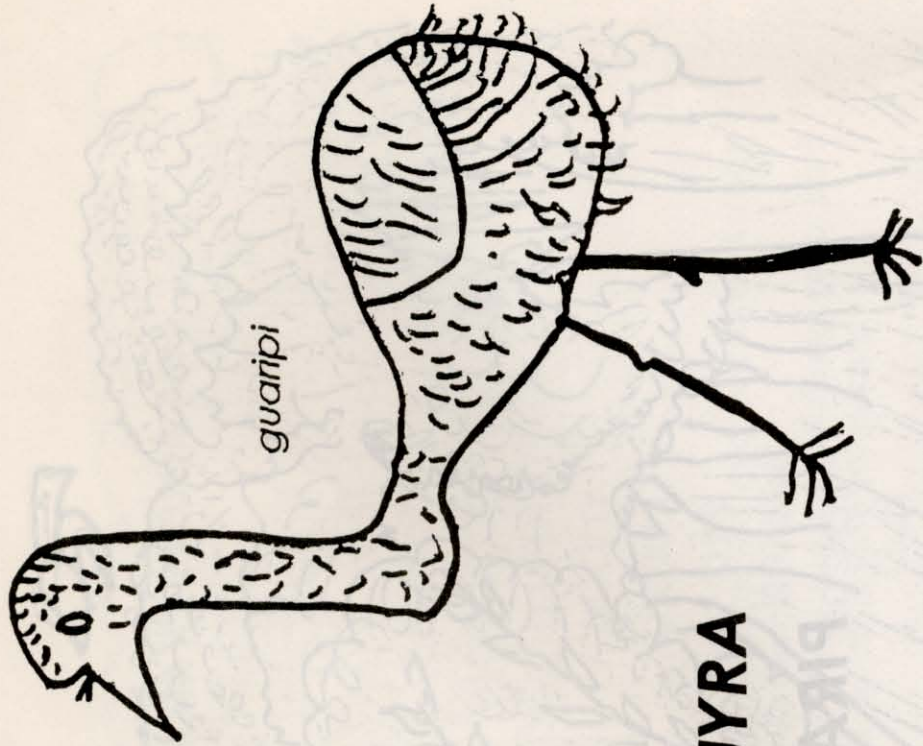
Mbaíry oguahẽ rire
ñane retãme ndaikatuvéima
jaha japikypói amo ysyryre;
oñemomba'epágui hese.

Pira jára mbaíry ndoi-
kuaái; ava oikuaa. Ihéra
mokõi: kaja'a ha piragui.

yryvu

guaripi

GUYRA

tukã

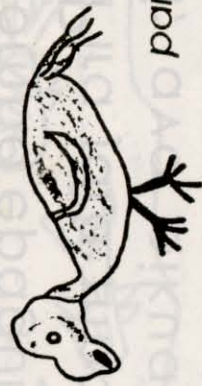
Guyra oĩ heta iporã
ha ivaíva. Umi guyra oiko
ka'aguýrente voi.

araku rañáý

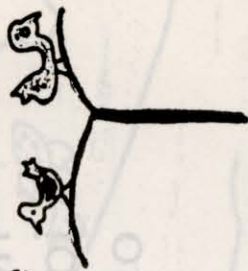

Oĩ imichĩva ha
ituicháva. Oiko guyra
yrembe'yre.

Oĩ guyra oipegua, ha
oĩ guyra mbaíry rekohápe
avei.

parakáu

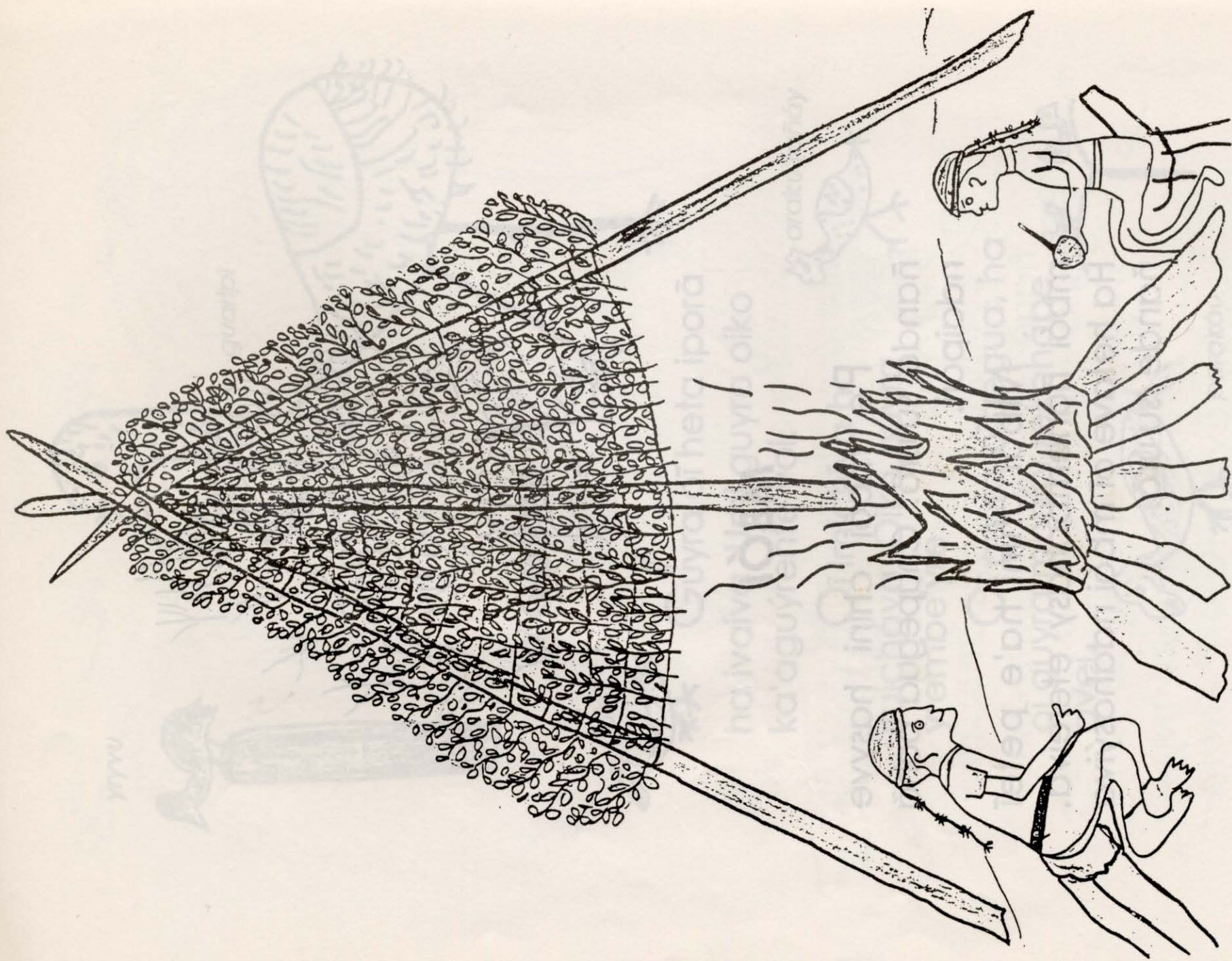

MBÓI

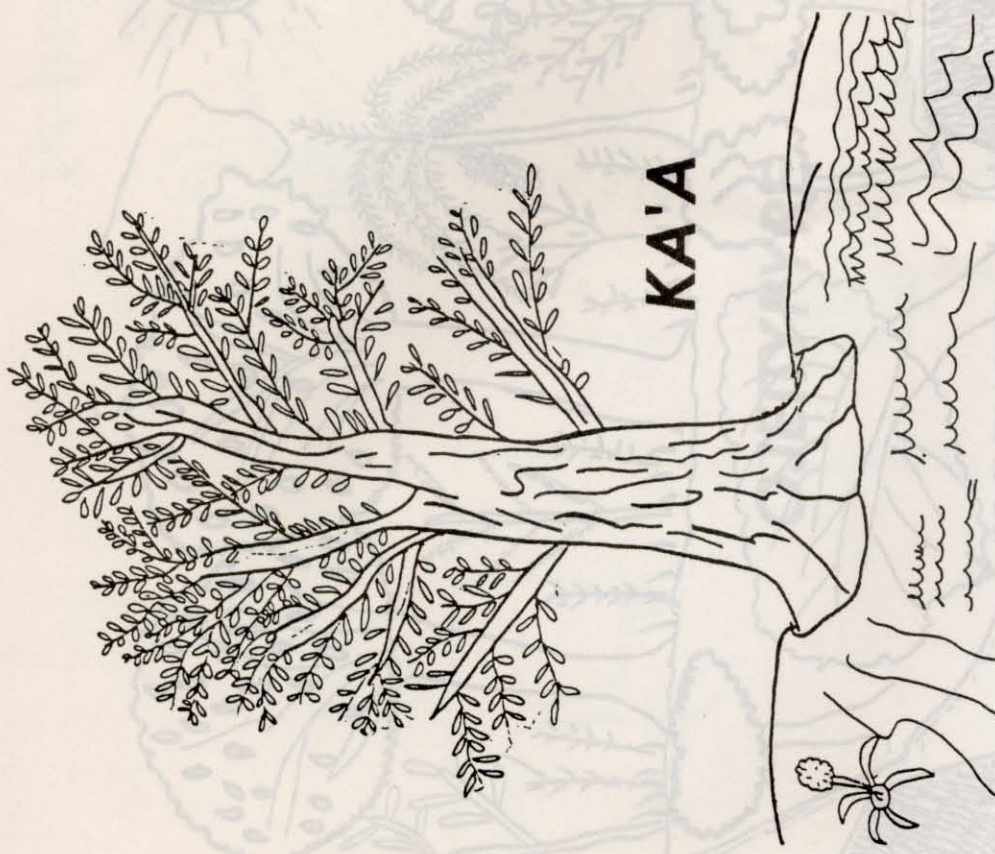
Pe mbói chini hasyve
ñande su'úrõ. Chupegua pohã
ndaipóri.

Mbói chini ha'e peteĩ
mbói ñanembohasy etereíva.
Ha hetave oĩ mbói ndahasýiva
ñande su'úrõ.

Mbói chini= cascavel (Port.)

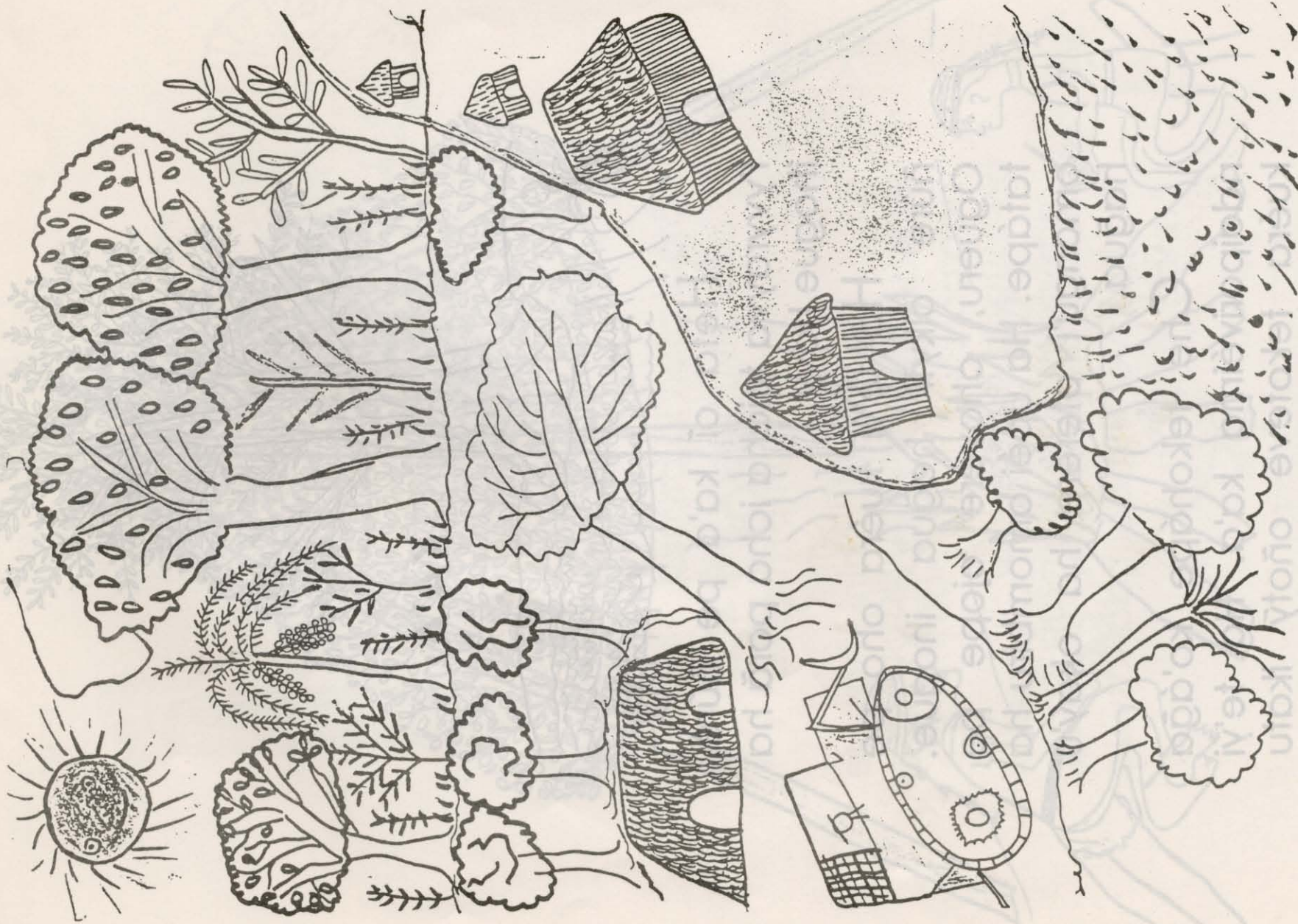
KARÍCHO

Heta oĩ ka'a pe ñúre.
I'yvrayva tuicha icha porã ha
ihogue hovy.

Ha te'yi kuéra oho pe
ñúre oikyĩ haña ihogue.
Ogueru, ohovere ojope pe
tatápe. Ha upéi omombiru ha
omongu'i oterere ha okay'u
haña.

Che tekohápe ko'ága
ndaiporivéima ka'a. Ha te'yi
kuéra tekotevẽ oñotĩ ikatu
haña oguere rojeý ka'a.

OJEITYPYRE

OJEITYPYRE

Ymaguare heta ka'a-guy oĩ ñande tekohápe. Opáichagua yvyra oĩ va'ekue.

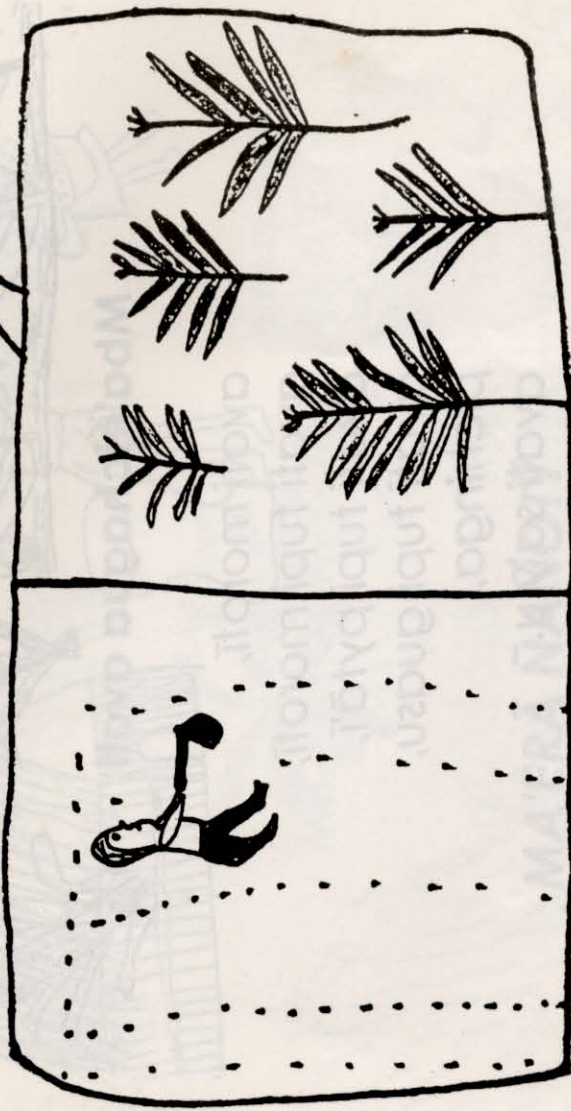
Ko'áğa noivéima heta yvyra. Ou mbaíry, oikytĩpa, ha ogueraha ohepyme'ẽ haġua.

Te'yi kuéra ko'áğa ndoguerekovéima yvyra ojapo hogarã. Ndoguerekovéi jepe'a avei.

Upéagui te'yi kuéra ohasa asy.

Pehengue

3°

KOKUE

Ñande yma kokue jajapo
va'ekue ñañotĩ haġua ja'u va'erã.
Upépe ñañangareko heñói guive hi'a
peve, ñamopotĩ, Ñande Ru ohovasa.
Hi'a oĩmaramo oipeju jevy.

Ñande ñamba'apo va'ekue
oñondivepa.

Ko'áġa, oĩ te'yi ojapóva gueteri
ko ichagua mba'apo.

Mba'éichagua avati:

avati morotĩ,
avati tupi morotĩ,
avati tupi pytã'i,
avati tupi guasu,
pichinga,
avati sa'yju.

Mba'éichagua mand'i'o:

mand'i'o karape,
mand'i'o mitã,
mand'i'o sa'yju,
mand'i'o morotĩ,
mand'i'o takuára.

Mba'éichagua kumanda:

kumanda guasu,
kumanda kavara,
kumanda pytã'i.

ko ichagua mpa'apo.

Ava kokue péicha:

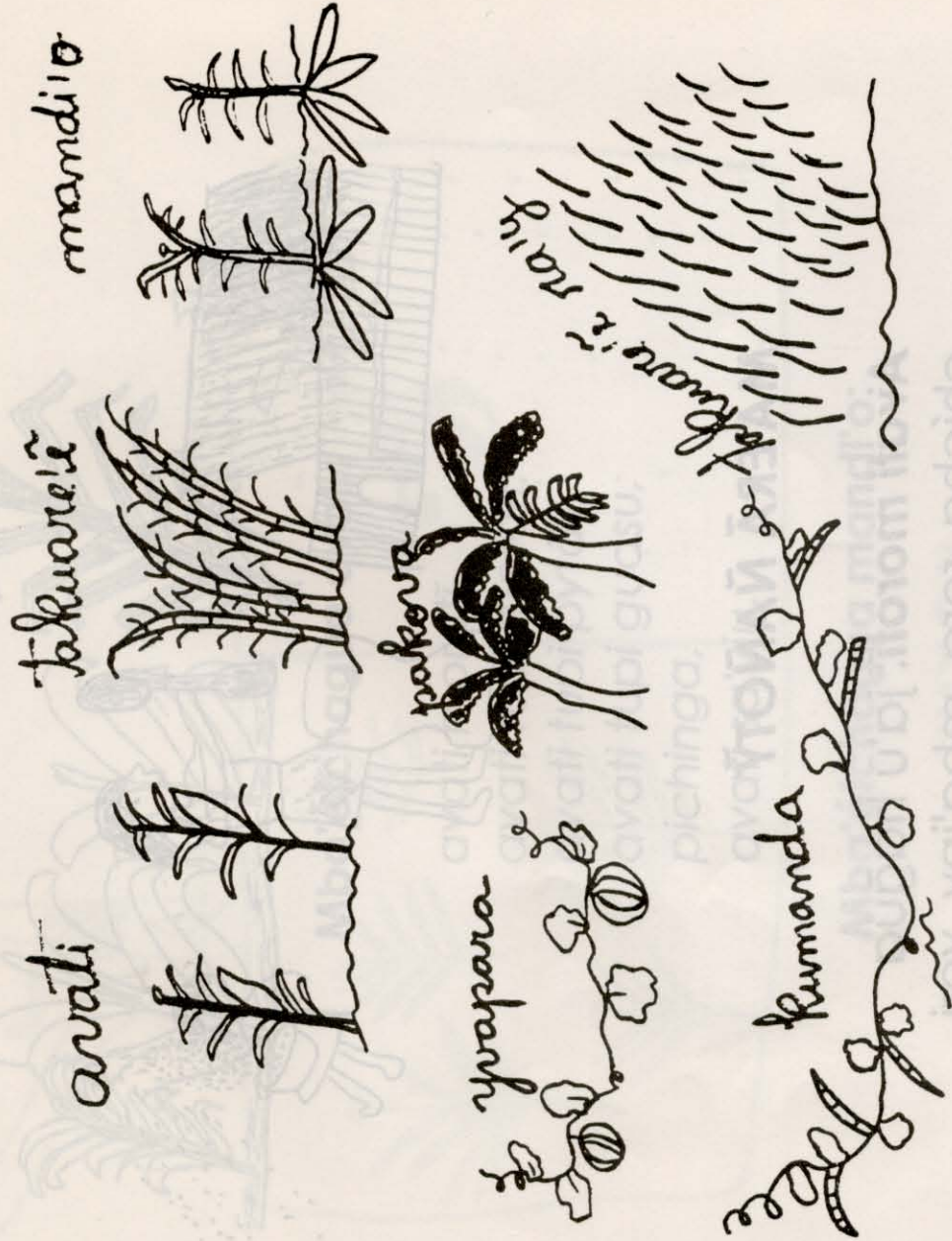
MA'ERĀ ÑAÑOTỸ

Avati morotĩ: ja'u haḡua
chicha, rora, mba'ipy, vori
vori, chipa, kaḡuyjy.

Avati tupi: ryguasu
rembi'urã, ñamongaru
haḡua mymba ka'aguy ha
chicharã.

Mand'i'o: ja'u haḡua ichugui
mbeju, ka'ure, mbichy ha
mimõi.

Ava kokue péicha:

MBA'ÉPA ÑAÑOTÏ

Mba'épa ñañotÏ ja'u haġua.

ÑañotÏ avati, mandi'o, kumanda, jety, andai, kara pytã, pakova, takuare'ẽ, kuarapepe ha manduvi guasu.

ÑañotÏva yma raka'e avei heta mbakuku. Ko'áġa ndaiporivéima.

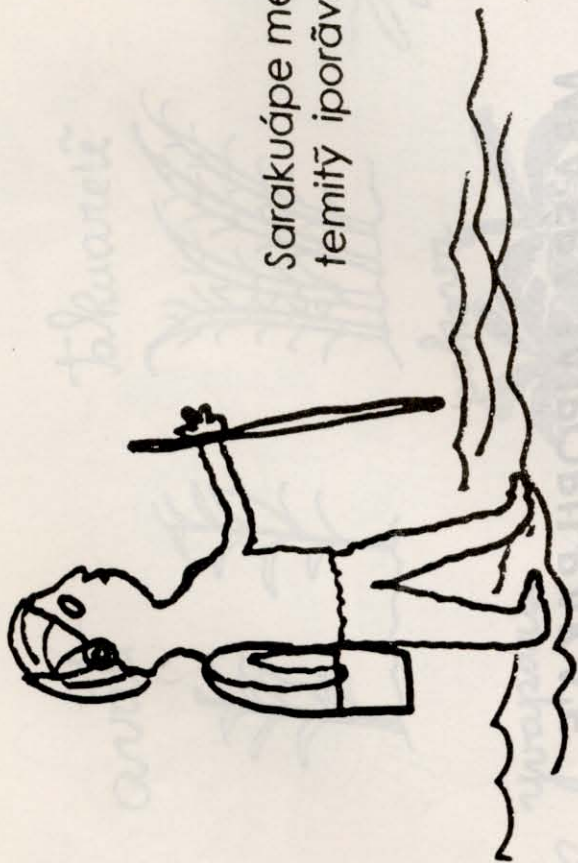
MBA'ÉPA JAIPORU RAKA'E

Jaiporu raka'e sara-kua, ita haimbe (machéte), ha sapikua. Iporãve kokue pyahu ka'aguýpe jajapo.

Ko'áġa ñamba'apo kokuépe mbaíry rembiporu rupi.

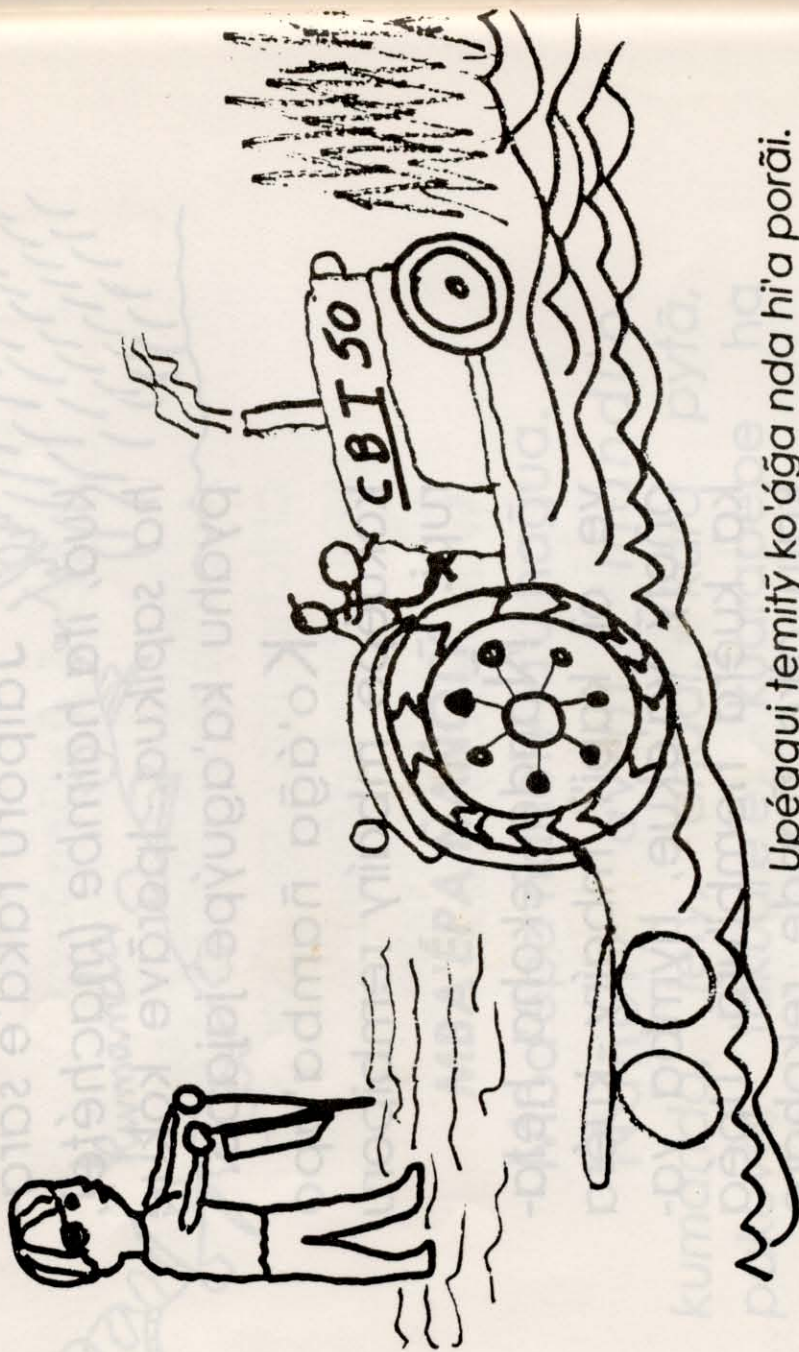
Ñande rekoha heta-ve oĩ kapi'i mbaíry kuéra oñotÏ va'ekue, hymba va-ka kuéra hembí'urã. Upéa katu oíke ñande rekoháre heta iterei ha ndaja-pu'akavéi hese ñane ñorõ.

Yma péicha ñañemity

Sarakuápe meme
temit̃ iporãve, heñói porã.

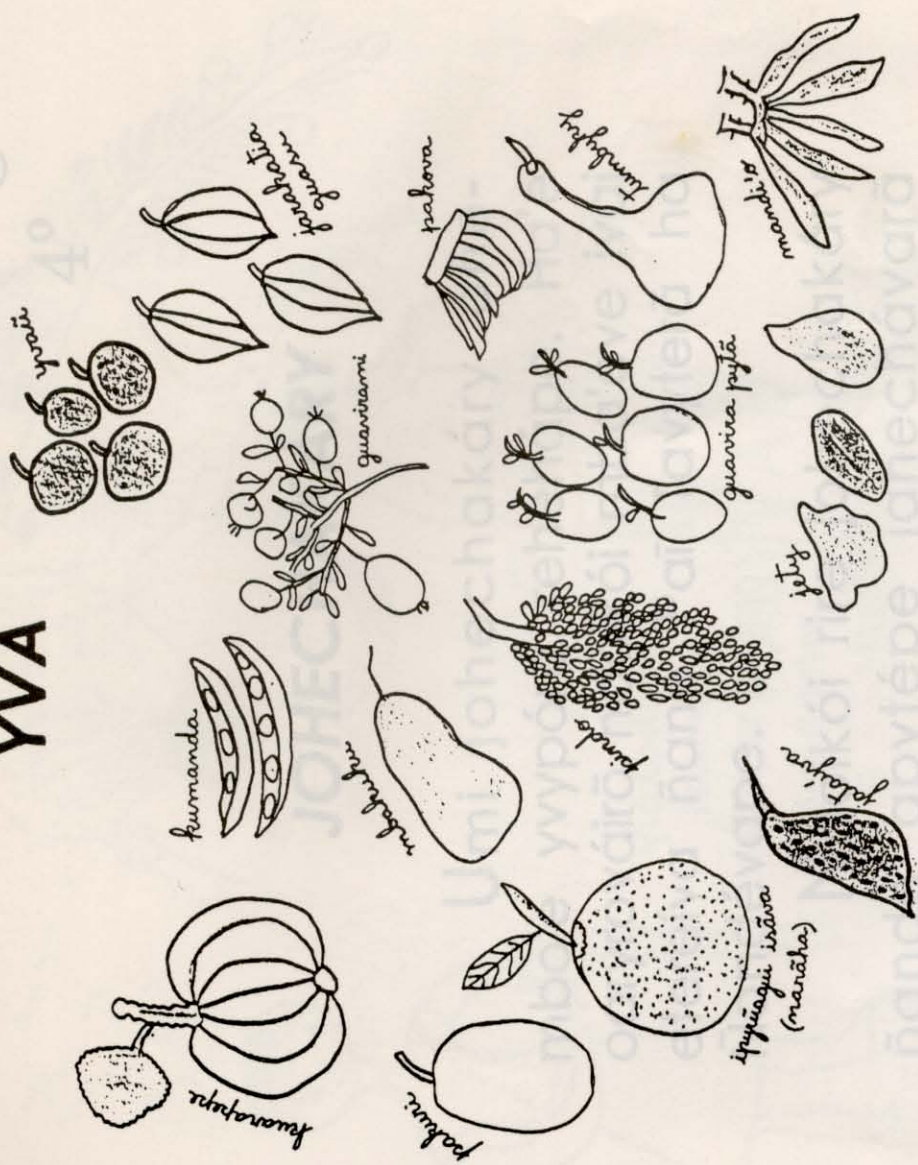
Ko'áã mba'éicha ava kuéra oñemý:

Upéagui temitỹ ko'áãa nda hi'a porãi.

Kap'it'ygue haku temit'ỹ kuérape.

YVA

Ko'āva yva ore te'í kuéra
roñotýva kokuépe.

Opáichagua yva ko'ápe
ojekuaáva ha pehecháva
oñeñotýva.

Péa ha'e te'yi oho'úva.

**Oĩ: kuarapepe, pakuri,
mbakuku, guavira, pakova,
yvaũ, pindo, jataýva ha
heta mba'e oñeñotýva, ore
te'yí kuéra rembi'urã.**

JOHECHAKÁRY

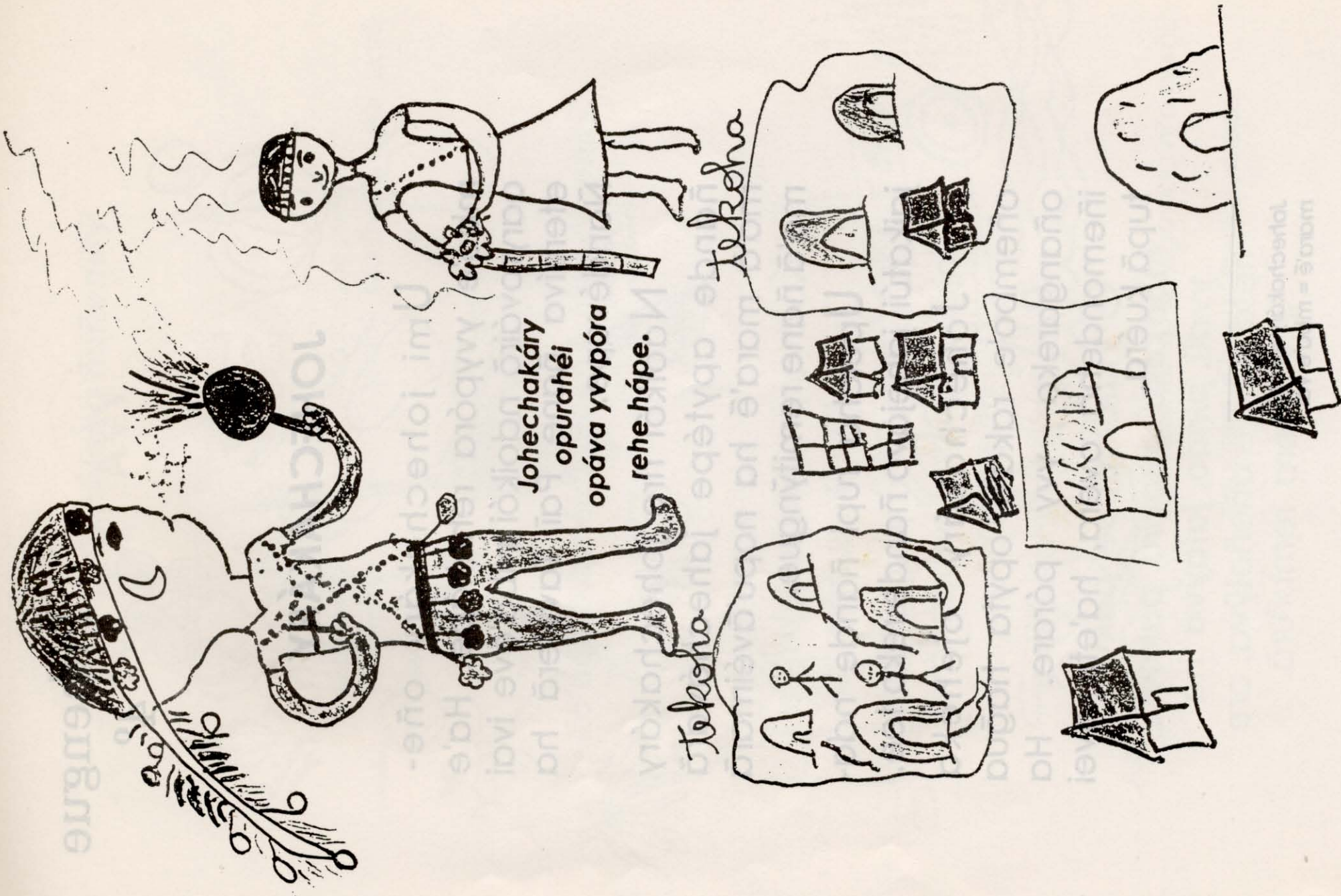
Umi johechakáry oñe-
mbo'e yypóra rehehápe. Ha'e
oaryováirõ ndoikói mba'eve ivai
etereíva ñane Paĩ Tavyterã ha
Ñandévape.

Ndoikói rire johechakáry
ñande apytépe jahechávarã
mo'ã mara'ẽ ha nopy'ãvéimarã
mo'ã ñane remityngue.

Upéicha rupi ñande nda-
jaikatúi jahejávo ñande reko tee.

Johechakáry ojeheka
oñembo'e raka'e opyta haḡua
oñangareko yvy pórare. Ha
iñemondeha overa, ha'ete avei
tupã kuéra.

Johechakáry = kasike
mara'ẽ = mba'e vai

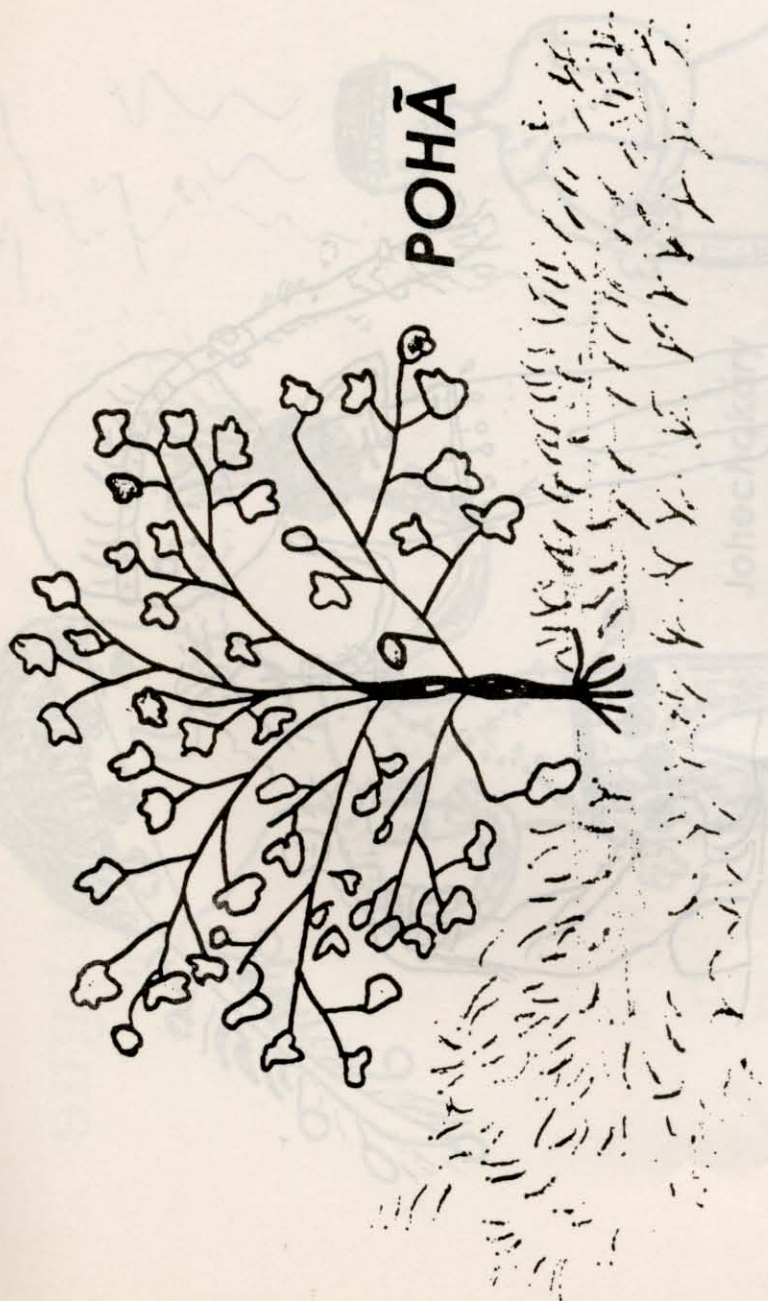

Pe johechakáry oñe-
mbo'e hasývare oipe'a haġua
mba'asy ha ombopiro'y
chugui.

Oñembo'e rire ha'e
omombe'úta ipoharã pe
kuñápe. Yvyraija kuéra
ojeroky upeaja.

yvyraija = ajudante do kasike (Port.)

POHĀ

Heta oī pohā iporāva
ñúme ha ka'aguyépe. Umíva
ja'útarō, jajeroivia va'erā hese.
Nderejeroviáirō hese naiporāi
avei mba'asýpe.

Hasýva oĩramo ho'u jepérō
karai pohā, ndaikatuvéima
reme'ē pohā ñana ichupe.

Rembojoparáramo karai
pohā ndive ombyaitama hasý-
vape. Reñepyrúrō re'u pohā
ñana, upéa meménte re'u
va'erā.

Pe pohā ñanango oka-
kuaa ára rysapyre, upéagui
iporā iterei.

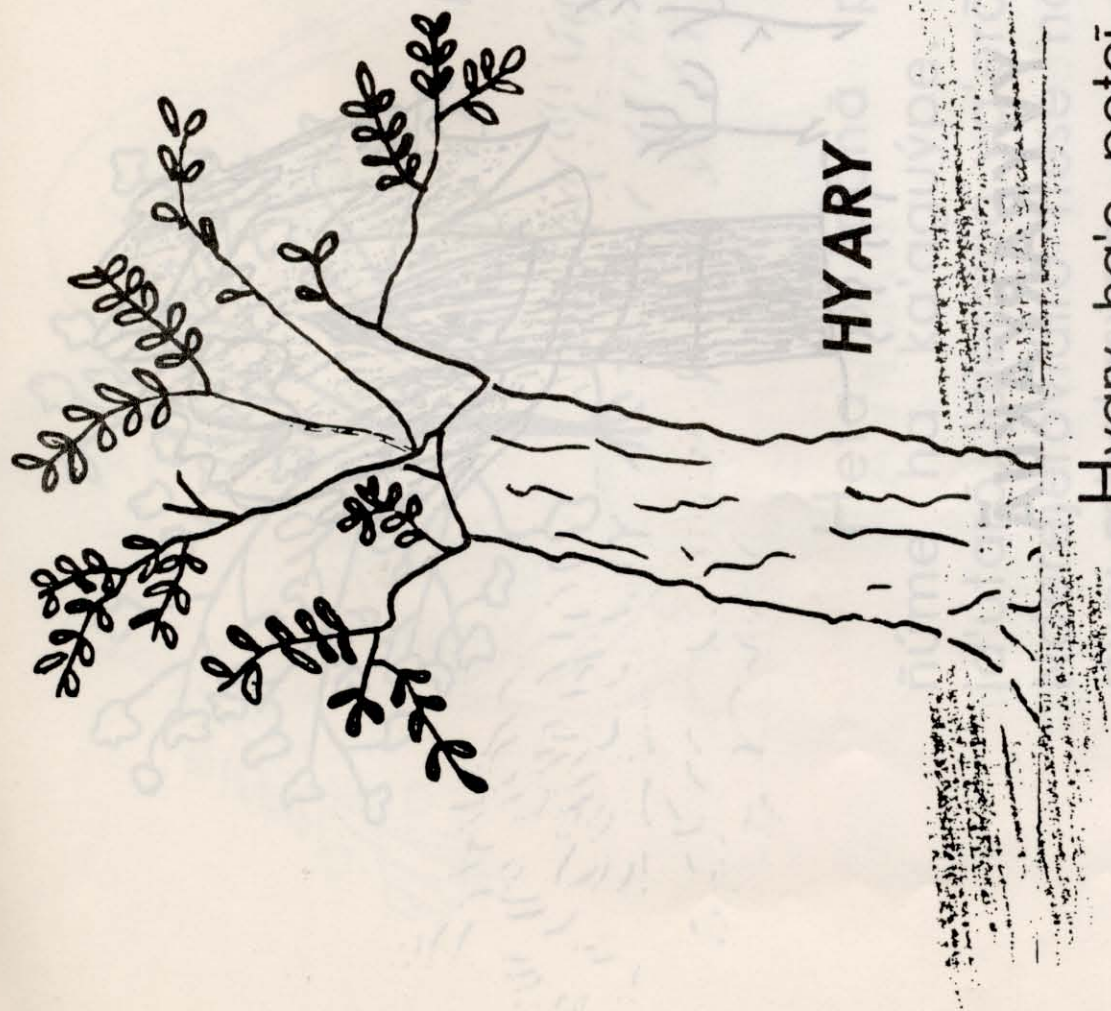
YVYRARYAKUĀ

Pe yvyraryakuā ha'e
peteĩ yvyra imarangatúva.

Ha iporā jajapo chugui
opamba'e jaiporu va'erā
ichagua.

Ikatu avei jaiporu pohā-
rā ijapyterekue.

Upéagui oiko avei chiru
ha mimby.

HYARY

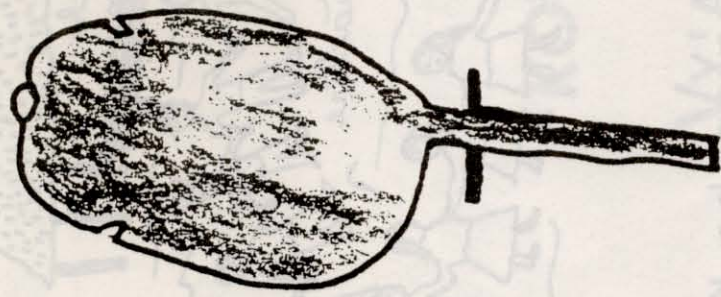
Hyary ha'e peteĩ vyra
ikarai pyre.

Upéicha rupi iporã
opamba'épe.

Hyary pire iporã ja'u
haḡua ka'aýpe ha iporã avei
jajuhu haḡua pype.

Mitã michĩ oĩro rembo-
jahu va'erã hyary pire rykeré-
pe ani haḡua hasy.

Hyary= seyro

MIMBY

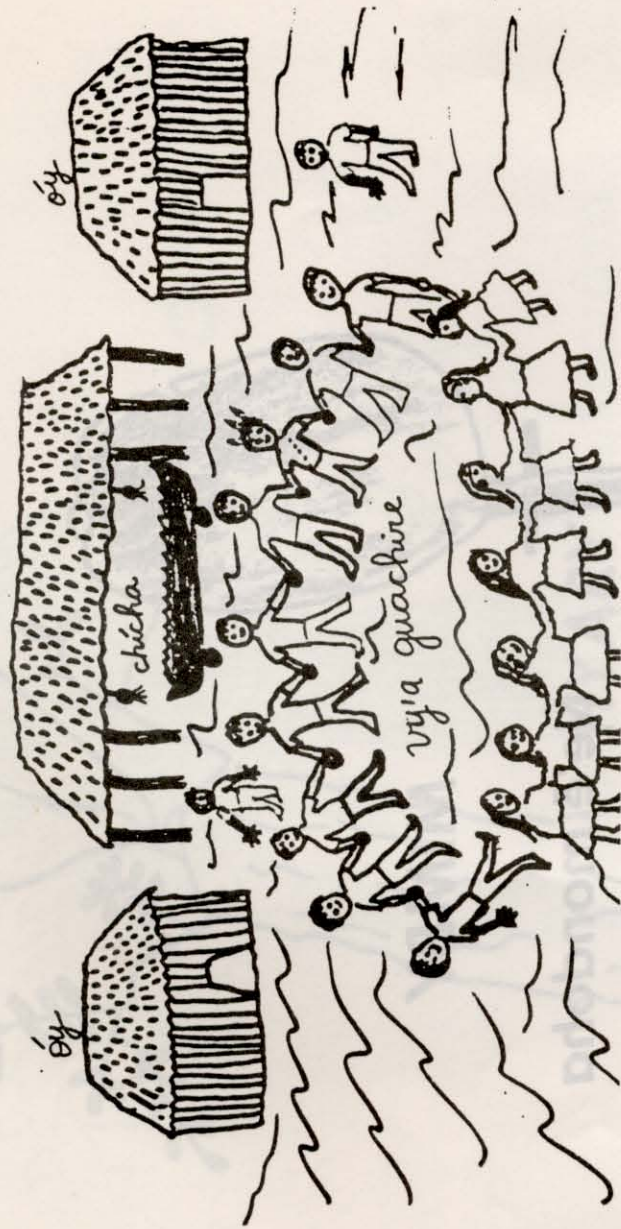
Ñe'ẽ mondoha

Mimby ha'e peteĩ ñe'ẽ
mondoha. Upéagui reguereko-
arã nderupive reho hápe.

Rehendúrõ vyty guasu
ou, reipyhára ha rembopu.

Johechakáry oipyhýrõ
ombopu, iñe'ẽ omondo
amoite tupã tavysýpe.
Upéicharõ ha'e kuéra ou
ñande reko hecha haḡua.

CHÍCHA

Ñande Guarani ha Kaiova jajapótaramo chícha, kuña kuéra ojapo. Ojapopa rire, ja'u haḡua, ñande ru oipeju ha omboyke mba'e vai.

Chícha ja'u kuaa va'erã ñande róype. Jajapo heta arã ñane mbovy'a, jaguachire, jaguahu ha jajero ky haḡua.

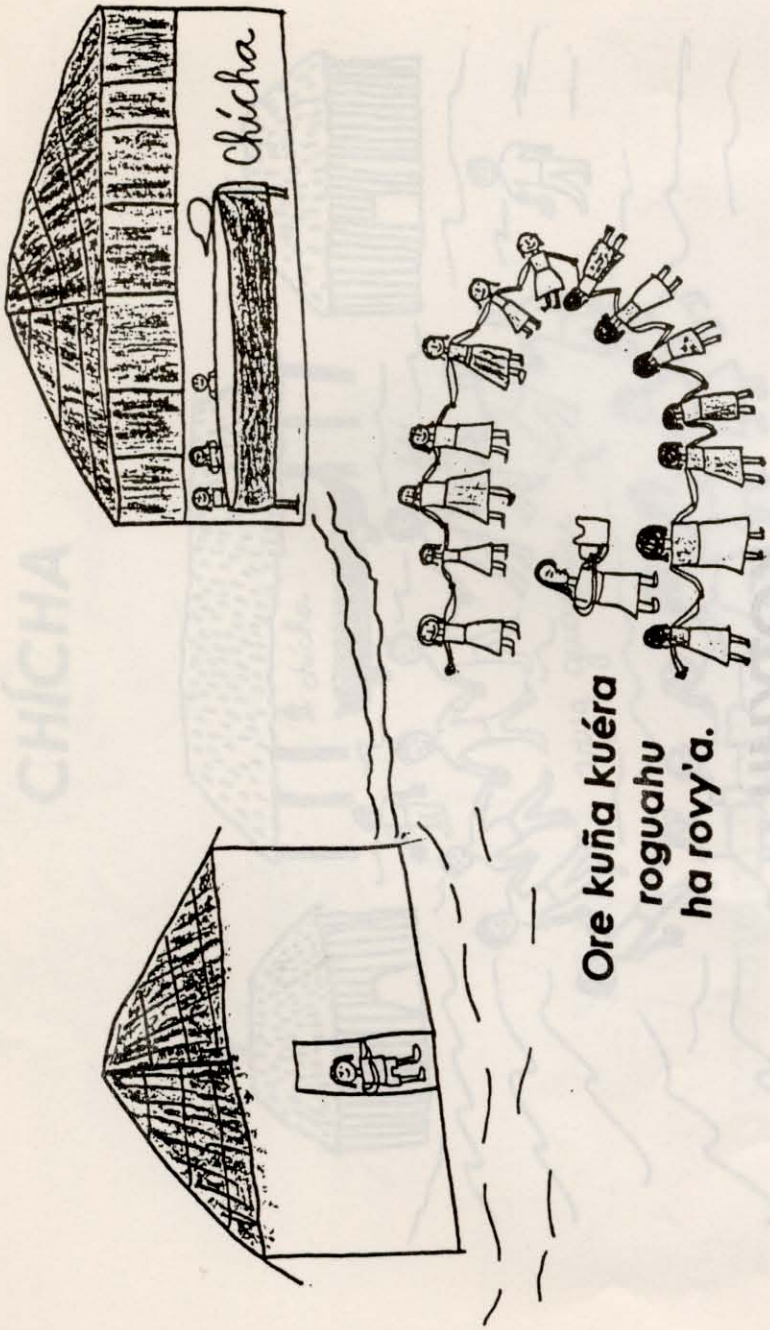
Upéicha ñane mbovy'a ja'u jave chícha. Chícha jajapo avati hatāgui, avatikýgui ha jety avati heve.

KOTYHU

VY'A RE'Y
CHE RERU ÁRUPI
HE'I CHÉVY.

KIVA'ÉPO CHE RERU
KIVA'ÉPO CHE RERU
ÁRUPI HE'I CHÉVY.

JAVY'A VA'EKUE

Ajépa yma javy'a raka'e jahárõ chicha hápe jakotyhu ha jaguahu haḡua.

Heta iterei oĩ va'ekue kuña oikuaáva kotyhu, guahu ha ovy'a kuaáva ave.

Ndaha'etí ko'ágaguáiicha. Ko'ágagua kuña ndoikuavavéima kotyhu ha guahu.

ARATIRI

Upe aratiri ha'e overáva ou. Oĩ Tupã verávy. Umía opuã ou jave oheka umi mba'e vai oĩva ko yvýre ojapi haḡua. Ha'e kuéra imba'e kuaárupi. Upe jave jaguapy va'erã ñande róype ñakirĩ mĩtã kuéra ndive.

Oĩ ave aratiri yvyraija. Ha'e ou Tupã rembiguairõ. Upéagui ha'ekuéra ou overa jave, ojapi mbaíry rymba, yvyráre ha mbaíry resapeháre ave. Upéicha yvyraija kuéra opuã jave va'ekue, uguata jey hekohápe.

Aratiri opu'ã jave ipochy eterei, Ñande Ru mante omohenonde ichupe.

Oĩ avei kañynguéry. Ha'e ou jave oñekuãkatua'ã ñande yypóra kuérare.

Tupã = Ñandejára yva pegua
yvyraija = Tupã rembiguái
kañynguéry = ñe'ënguéry, oñehundi
oñekuãkatua'ã = ipochy, ojukase, mombyasyi.
resapeha = rede de energia elétrica (Port.)

ATY GUASU

Aty Guasu ha'e peteĩ ñomongeta pa-
guasu tekoharuvicha kuéra oñondive.

Upépe oñeñe'ẽ mba'aporã umi teko-
háre ha mba'éichapa jaipyhy jeýta ñande
yvy umi mbaíry kuéragui. Ha oñeñe'ẽ ave
mba'éichapa jaipyhyýta umi ñane rekotevẽ
re'ýi kuérape guarã. Upépe ore rojeroky
oñepyrũ guive, ha oñembo'apy haġua, oiko
vy'a, chícha, guachire ha kotyhu.

Roñepyrũ raka'e pe aty, ore Ñandéva ha Paĩ Tavyterã roipyhy haḡua jey ore rekohague. Kuatiárupi ojekuaa haḡua ave pe ñande rekoha peteĩ teĩ.

Upéicha Aty Guasu Mato Grosso do Sulpe (MS).

jaipyhy = jagapa

mbaíry = karai

Paĩ Tavyterã = Kaiova

Ñandéva = Guaraní.

ÑE'ÉNGUÉRY

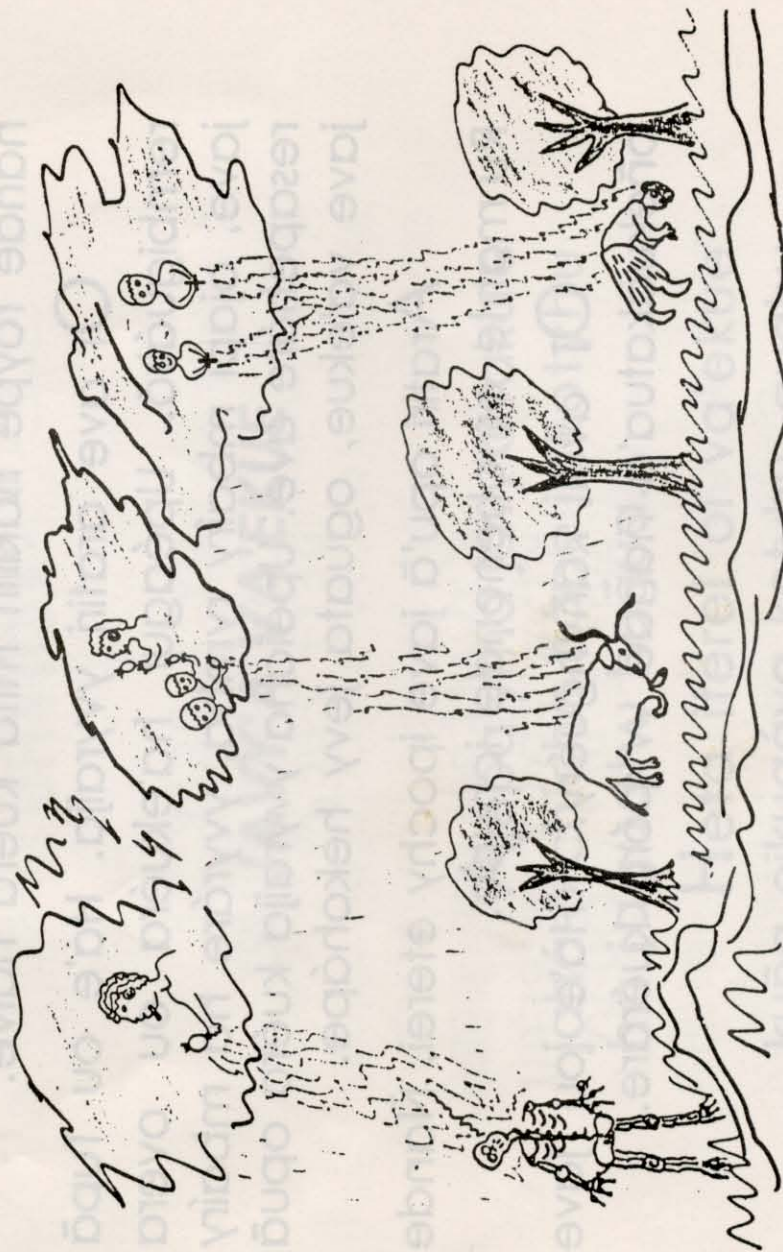
Ñe'nguérý terā
 ka'nguérý ou
 jave, overa ára.
 Ha'ekuéra ipochy
 eterei. Ha'ekuéra
 omano va'ekue.
 Upéagui, ñandéve
 jepe ojukase.
 Aníña upéa ña-
 mbojaru.

YVYRAIJA

Tupã rembiguái,
mitã kuéra overa
ou. Ha'ekuéra
ndoikuái nymba,
yyra, mbairý ró-
ga. Upéicha ha'e-
kuéra.

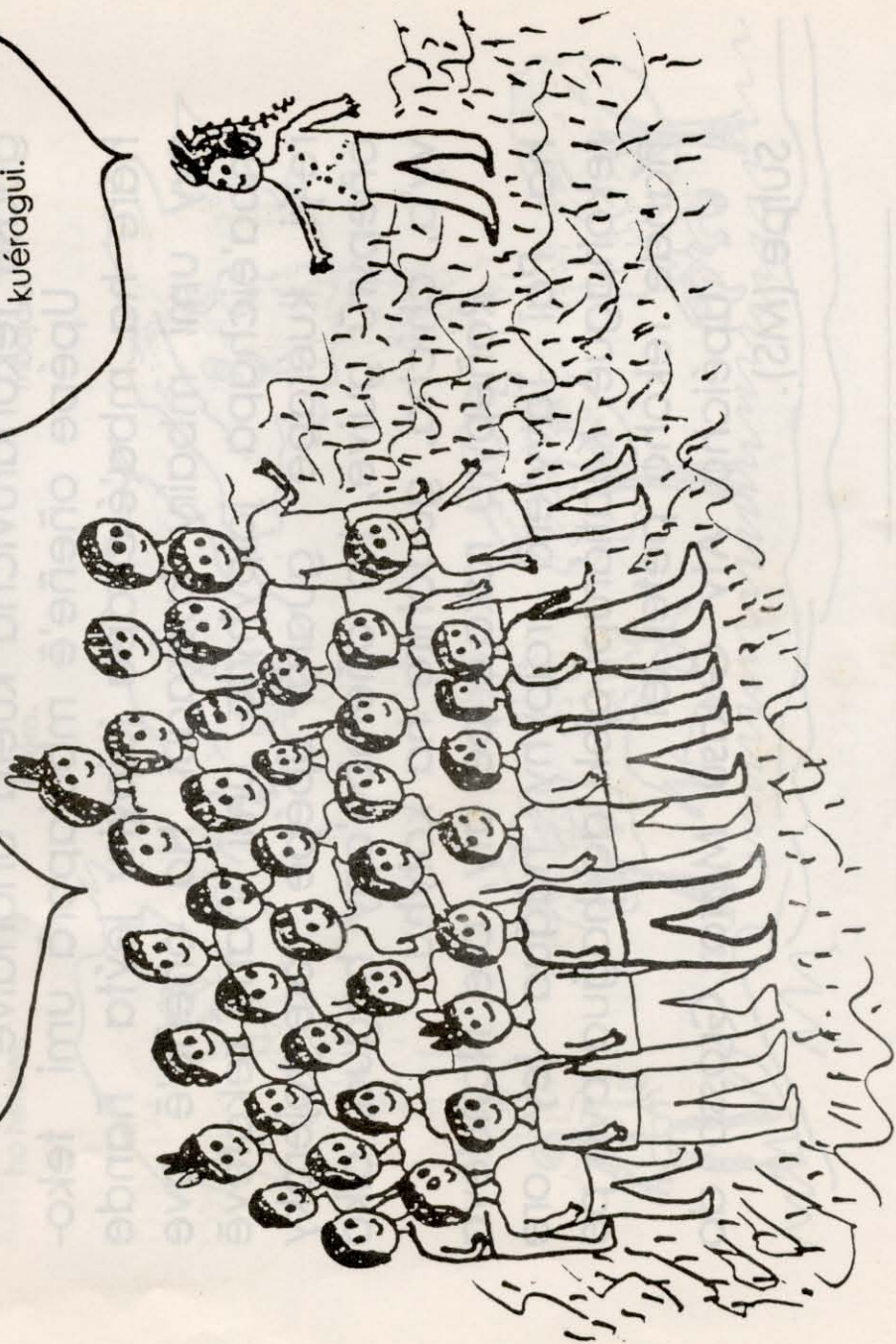
TUPĀ

Tupā opu'ā ou
jave, ha'e omopoli
ñande pyruhā ha
oiapi mba'e vai:
ñe'enguéry, póra
ha hetave.

Jajopy v'a'erã Fundi
ha ha'e ojopy arã
Governo Federalpe
ome'êka ha'gua
ñande rekoha ñane
mba'éva.

Mba'éichapa
jaipyhýta ñande
rekoha mbairy
kuérágui.

mba'éva = Guaraní
mbairy = Kairi
jaipyhýta = Kairi

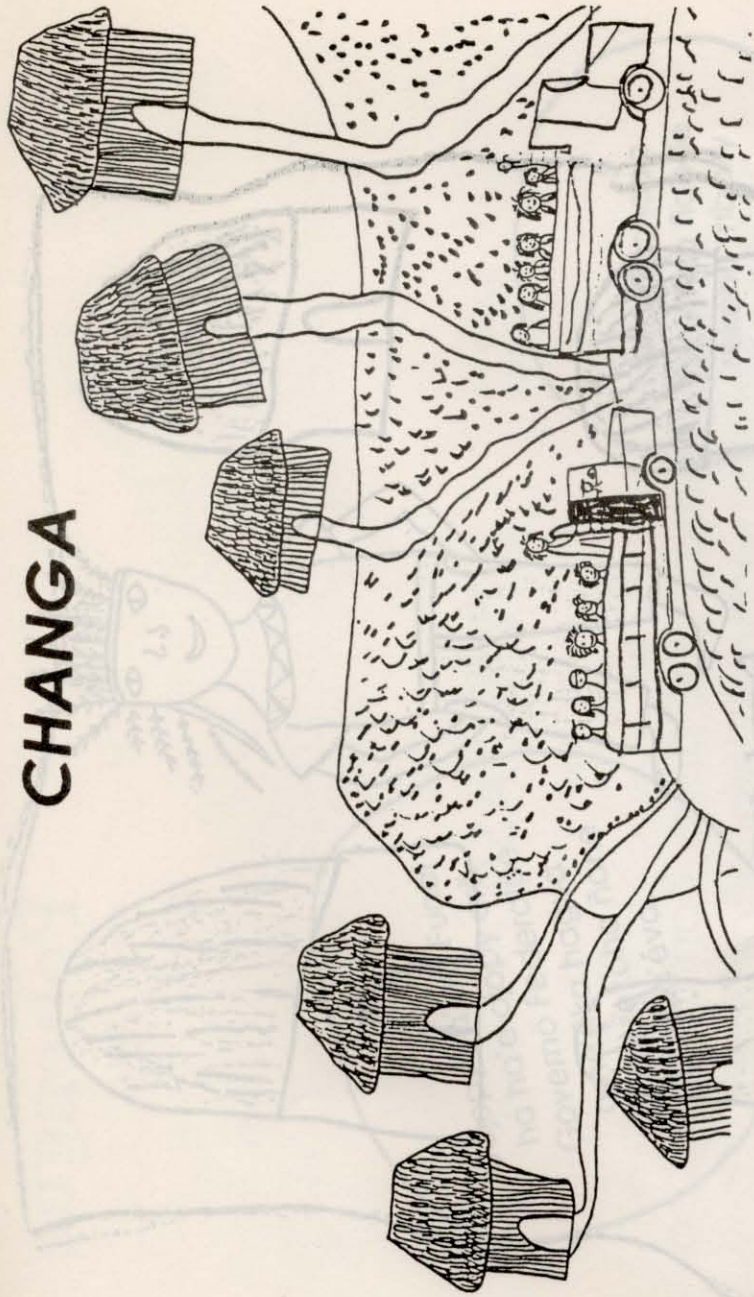

TEKOHARUVICHA

Tekoharuvicha ha'e petei
tekoháre oñangarekóva. Ha'e
omba'apo te'yi kuéra ndive
omongakuaa hagua pe ñande
rekoha. Ikatuhaguáicha te'yi
kuéra omba'apo kokuépe
oñondivepa jey.

Ha'e oñangareko pe re'yi
kuéra rehe upéicha. Pe tekohápe
oĩmante arã pe tekohajára.

CHANGA

Ore tekohápe oĩ umi ava omba'apo'e'ýva kokuépe ha oho omba'apo karaípe. Oipyhy pe pirapire ha oho omba'apo pe karaípe. Oheja pe hogaygua kuéra, ha umía ohasa asy. Upe pirapire oheja va'ekue umi hogaygua kuérape ou opa ichugui kuéra.

Umi mbaíry kuéra oiporu umi ava kuéra ojapo haḡua kokue tuicha.

Upéicha pe mbaíry ogueraha te'ýi kuérape omomba'apo pirapire mbovy rehe. Omomba'apoparei hikuái. Oguahevove hóype ndo-guerekói hi'upy ho'u haḡua.

YTATA

Ñande yma ndajai-kuáiava mba'épa upe ytata. Upéi ou raka'e mbaíry kuéra ha ogueru ñande rekohápe ytata.

Upéicha oñepyrũ ko'áḡa peve guarã.

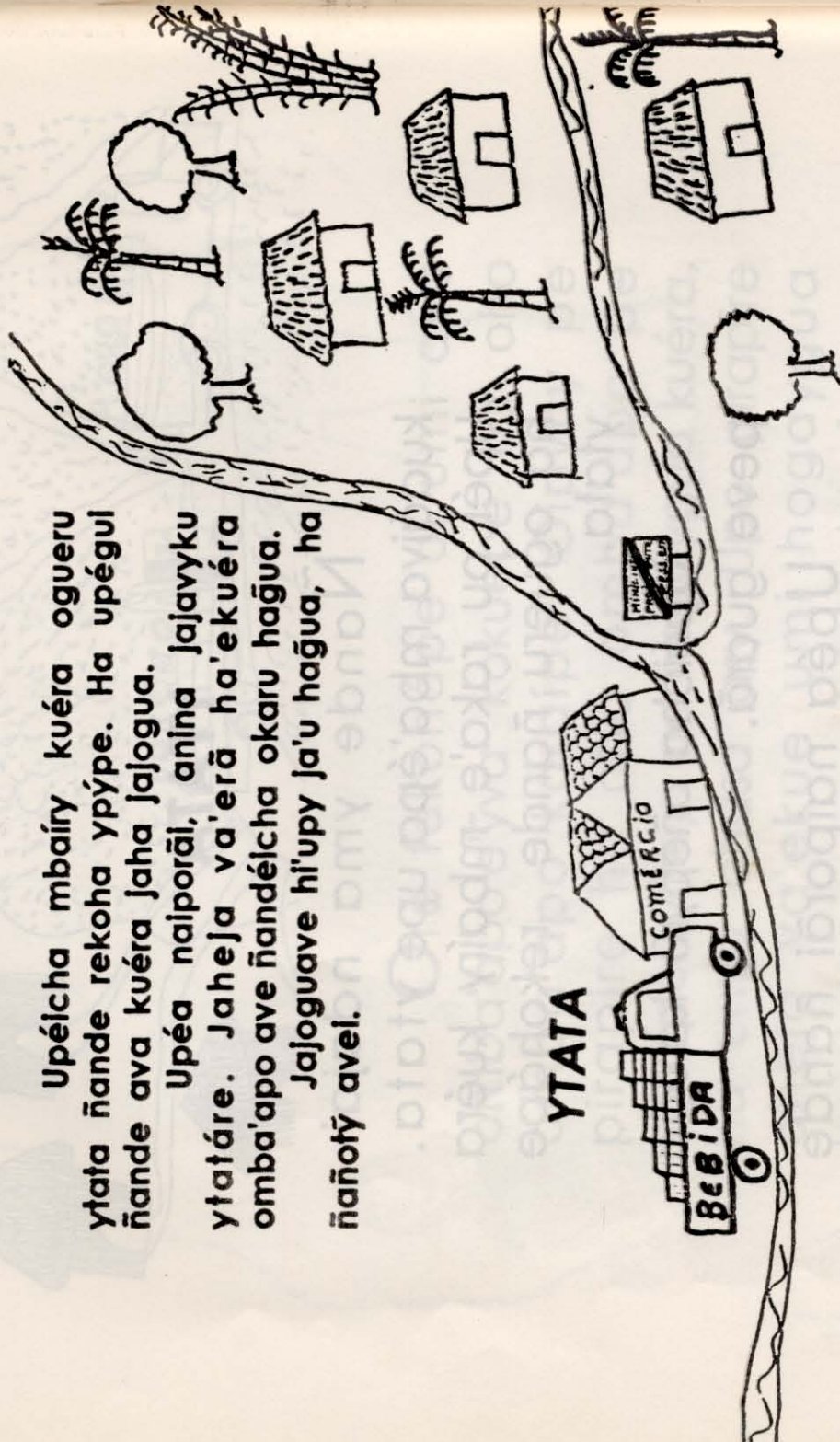
Upéa naiporãi ñande ava kuéra jajavyky, ha'e ogueru mba'asy ha ñande juka ave.

ytata = kaña
naiporãi = ndovalei

Upéicha mbairý kuéra ogueru ytata ñande rekoha ypýpe. Ha upégul ñande ava kuéra jaha jajogua.

Upéa nalporái, anína jajavyku ytatare. Jaheja va'erã ha'ekuéra omba'apo ave ñandéicha okaru haġua. Jajoguave hí'upy ja'u haġua, ha ñañotý avel.

YTATA

Upéa olpotase pirapire oúvo.

MBO'ERO

Ñande mbo'erópe ñañombo'e va'erã ñande ñe'êtee rupi.

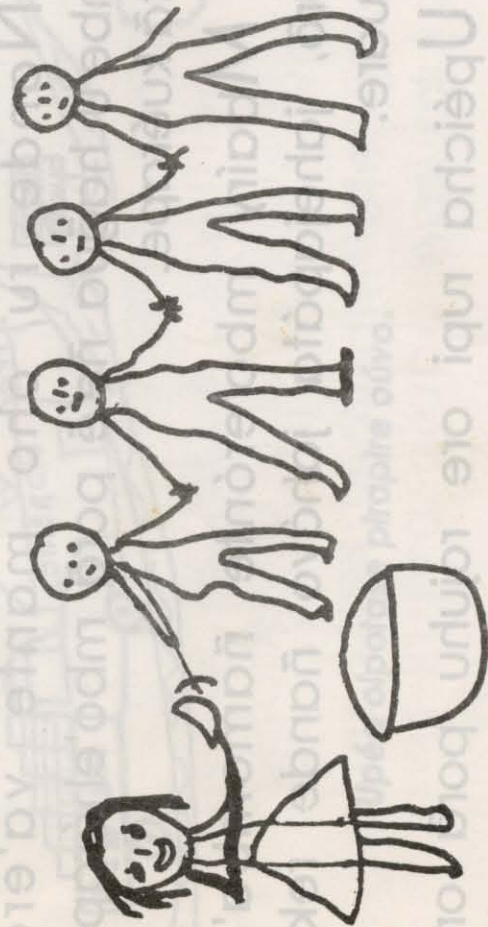
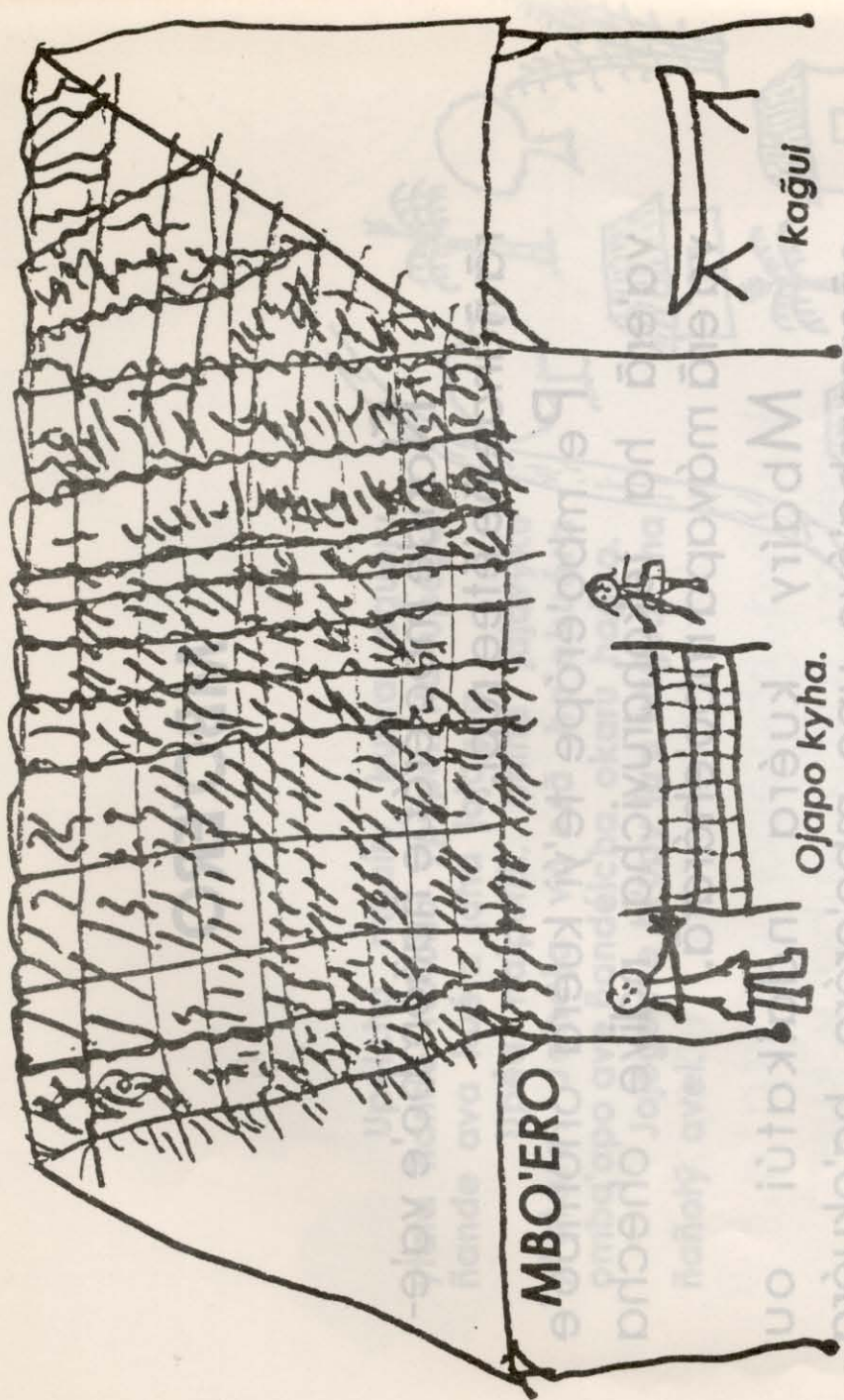
Pe mbo'erópe te'yí kuéra oñombo'e va'erã ha tekoharuvicha ndive ohecha va'erã mávapa mbo'ehárarã.

Mbaíry kuéra ndaikatúi ou oñemomba'évo upe mbo'eróre, ha'ekuéra ndoikuái ava reko.

Ñande ru oho mante va'erã omombe'u haġua ñe'ê porã mbo'ehárape ha mitã kuérape.

Mbaíry mbo'erónte ñamomba'e guasúrõ, jahejapáta jahávo ñande reko ymaguare.

Upéicha rupi ore rojuhu porã ore mbo'ero guaraniete, ore ñe'ê rohaíta kuatiáre ha jaikuaáta ñamõe'ê haġua. Ha upéi jahasa kuaáta ambue ñe'êpe ñañombo'e haġua.

Ko mbo'ero kap'ígui. Hokyła
kuéra ha'e yvyra piriri apýtere, ha ijokuaha
ysypo.

Ñande reko mboja'óy ko mbo'ero.
Mbo'ehára ndive ore rojapo va'e upépe:
kyha ha kaḡui jakotyhu haḡua.